Sverigekontakt

En tidning för all världens svensktalande | Nr 2 juni 2018

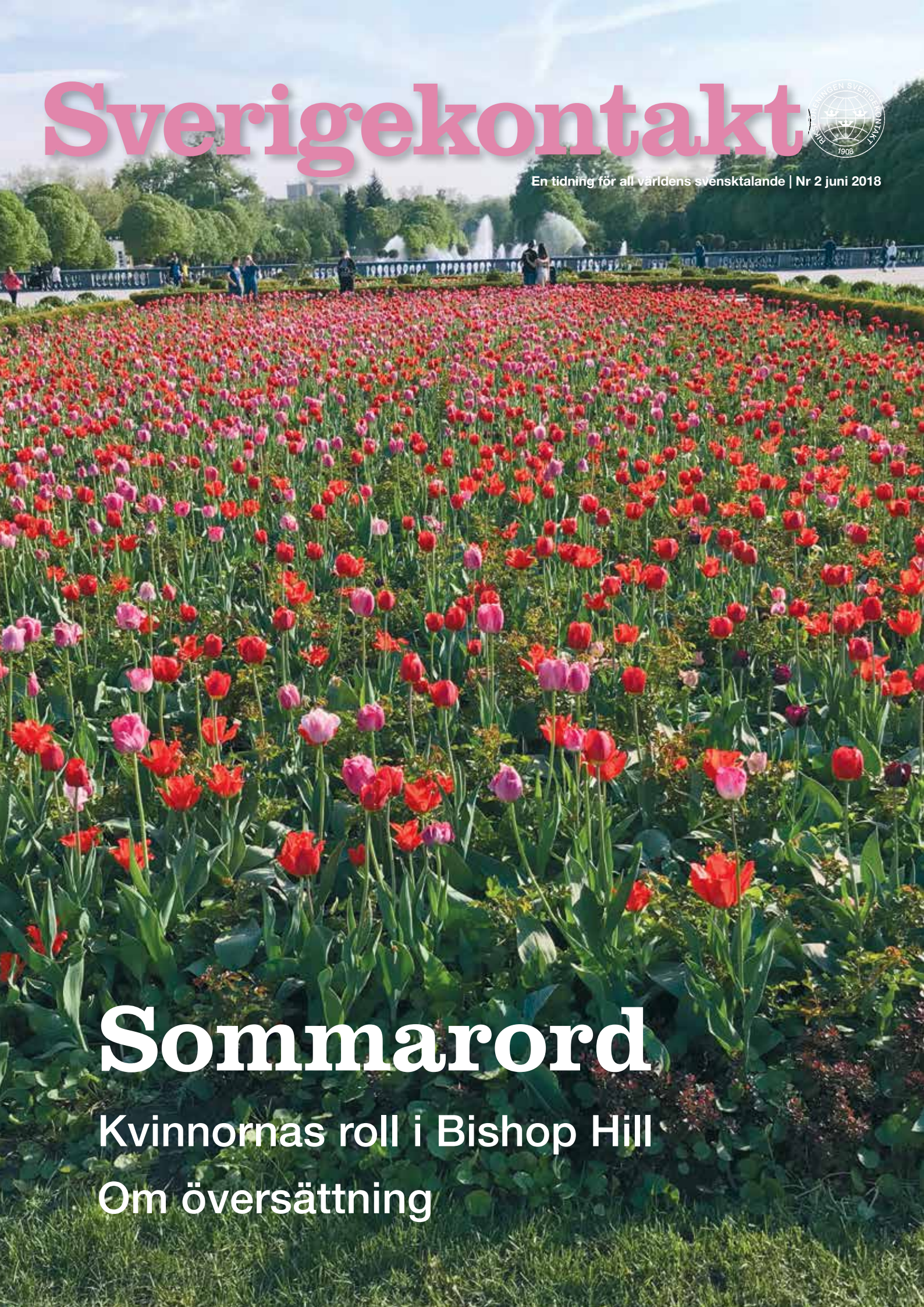

Sommarord

Kvinnornas roll i Bishop Hill

Om översättning

FRÅN DICKSONSGATAN

När detta skrivs i mitten av maj är det ett underbart väder i Sverige. Solen strålar från en klarblå himmel och så har det sett ut några veckor. Pessimisterna påpekar att det är sommaren som kommit och att det inte blir någon mer värme i år när dessa fantastiska dagar är över inom kort. Själv vill jag gärna tro att detta väder bara är början på en härlig, ”klassisk” svensk sommar.

I höst är det val till riksdag, kommuner och landsting. Valdebatterna har redan börjat, de politiska partierna positionerar sig och försöker styra in ”sina” frågor till att bli de centrala. Det tycks som om invandring och integration just nu sysselsätter svenskarna mest – om vi talar politik vill säga. Annars har det varit – som vanligt – mycket Eurovision Song Contest eller på svenska, Eurovisionsschlagerfestivalen. Och i juni börjar fotbolls-VM i Ryssland. Ingen Zlatan, men många andra ska kliva fram hoppas vi. ”Vi” är svenska folket eller åtminstone de idrottstokiga.

Snart ställs sommarens eviga frågor; Har du plockat några blåbär än? Har du hittat några kantareller? Har du något myggmedel? Hur kallt är det i vattnet? Ska vi grilla ikväll? Har du läst någon bra bok? En fråga som sällan ställs är: Ska vi ta det lugnt imorgon? Det kanske man skulle göra. För lugnt betyder ju inte tråkigt.

GDPR

General data protection regulation (GDPR) är en EU-förordning som ersatte Personuppgiftslagen den 25 maj. Den nya lagen reglerar hantering av personuppgifter, såsom mejladresser och telefonnummer. Som ni medlemmar vet så har vi på Sverigekontakt ett medlemsregister där er adress har registrerats. För vissa av er har vi även mejladress och telefonnummer. Alla dessa uppgifter har ni under åren på egen hand lämnat till oss. Vi har även noteringar om inbetalda medlemsavgifter, samt vilken ”typ” av medlem just du är – utlandslektor, svensklärare för vuxna, ständig medlem, etcetera. Dessa uppgifter använder vi för att kunna nå er med utskick av framför allt vår tidning Sverigekontakt, men även vid utskick av böcker till skolor och lärare. De kan även användas för påminnelser om obetald medlemsavgift. Sverigekontakt delar aldrig personuppgifter med andra – uppgifterna stannar hos oss.

Du har rätt att få veta vilka uppgifter vi har om dig i vårt register, att få dem rättade eller raderade. Kontakta oss på kansliet om du har några frågor.

De karolinska fångarnas censurerade brev

Vid ett projektmöte i Moskva i mitten av maj framkom att brev skrivna på svenska och tyska transkriberas enligt tidsplan. Samtliga bortåt 900 blad från tiden 1709–1721 ska vara klara under 2019. Analyser av de redan transkriberade bladen kommer att påbörjas i höst.

Sommarens bokbord

Det är tradition sedan decennier att det finns ett bokbord på Dicksonsgatan 6 – Sverigekontakts kontor – under sommaren. Dit är lärare som arbetar utomlands välkomna att plocka till sig en bärkasse böcker som sedan kan användas i undervisningen eller som extra läsning hemma för eleverna. Kontakta oss gärna innan du kommer så du vet att kontoret är öppet. Välkomna!

Sommarkursen

Det blir sommarkurs i svenska på Billströmska folkhögskolan som vanligt. Den startar 23 juli och pågår till 11 augusti. Ett 35-tal studenter från hela världen samlas för att under tre veckor läsa svenska. Hur fantastiskt är inte det? Och detta har pågått i mer än 40 år!

Sparreviken

Intresset för lägerskolan i Sparreviken var i år större än tidigare. Närmare ett tjugotal svenska barn och ungdomar bosatta i utlandet hade i maj anmält sitt intresse att delta i något av de olika lägren. Tack vare medel från de Ekmanska stiftelserna kan Sverigekontakt hjälpa till med lägeravgiften för dessa ungdomar. För även om ungdomarna deltar i den kompletterande svenskundervisningen på sin ort i utlandet så är det svårt att utveckla sin svenska i takt med jämnåriga kamrater i Sverige. På Sparreviken får de ett ”språkbad” tillsammans och detta under trevliga svenska sommaraktiviteter som segling, camping, bad mm. Låt oss dessutom hoppas att de får uppleva en riktigt fin svensk sommar.

Augustikonferensen

Skolverket tillsammans med SUF (Svensk Utlandsundervisnings Förening) har konferens 7–9 augusti i Stockholm. Ni som arbetar med svenska skolor, svenska sektioner vid internationella skolor, kompletterande svenska i utlandet och vid Europaskolor är välkomna till detta evenemang. Programmet är ännu inte helt klart, men vill du ha mer information så sök dig till SUF:s eller Skolverkets hemsida.

Till sist

En härlig och avkopplande sommar vill vi alla önska er alla. Ni på andra halvan av jordklotet får ha en skön vinter. Jag funderar just nu på att fylla kaffetermosen, ta med en bra bok och cykla till Botaniska trädgården och ta det lugnt.
Glad sommar!

Lars Bergman
Generalsekreterare
lars.bergman@sverigekontakt.se

Sverigekontakt
utges av
Riksföreningen Sverigekontakt

Riksföreningen Sverigekontakt har medlemmar över hela världen som talar svenska och är intresserade av Sverige, svenskt språk och svensk kultur. Föreningen är en ideell organisation med ursprungligt ändamål att hjälpa svenskar och svenskättlingar i utlandet att bevara kontakten med det gamla landet. Numera är verksamheten framför allt inriktad på att främja det svenska språket i världen.

Redaktör och ansvarig utgivare: Lars Bergman

Tryck: Tregraf 2018
ISSN 0346-2439

Layout: Designstudio And Yellow

Riksföreningen Sverigekontakt
Box 53066
SE-400 14 Göteborg
Tel. 031-81 86 50
info@sverigekontakt.se
Besöksadress: Dicksonsgatan 6

Bankgiro: 420-5670

Sverigekontakt 2/2018

105:e årgången
Lösnummerpris 30:00 kronor.

För ej beställda manus ansvaras ej.

www.sverigekontakt.se

Omslag: Gorkijparken i Moskva

ORDFÖRANDEN HAR ORDET

När detta skrivs har Svensklärarföreningen i Finland just firat sitt 70-årsjubileum. Den föreningen lystrar vanligen till namnet Suomen ruotsinopettajat (förkortat SRO). Det beror på att det är de finskspråkiga svensklärarna det är fråga om, och de undervisar finskspråkiga skolungdomar.

Föreningen har ca 1700 medlemmar, och man bedriver en mycket aktiv verksamhet. Entusiasmen och beslutsamheten är också påtaglig. Den är både glädjande och smittande.

Med »svensklärare» menas givetvis bokstavligen 'lärare i (skolämnet) svenska', men i Finland är det alltså uteslutande de lärare som undervisar finskspråkiga elever som avses. De finlandssvenska lärare som på motsvarande sätt har svenskspråkiga elever kallas i Finland fortfarande »modersmålslärare».

I Sverige har ju terminologin kommit att ändras. Med »modersmål» avses nu för tiden nyanländas egna modersmål. Däremot är svensklärarna de som undervisar i skolämnet svenska (tidigare modersmålet). För gamla hundar kan den här sitsen kännas förvirrande, och det är kanske inte så förvånande.

Orsaken till den existerande asymmetrin ligger naturligtvis till största delen i Finlands lagstadgade tvåspråkighet. Både den finsktalande majoritetens finska och den svensktalande minoritetens svenska är officiella språk.

Innan Finland och Sverige skildes åt efter det så kallade finska kriget (mot Ryssland) år 1809, upprätthölls egentligen all infrastruktur i Finland på svenska. Det gällde administrationen, utbildningsväsendet, kyrkan, det mesta. Under 1800-talet genomgick Finland en markant och målmedveten förfinskning.

Denna utveckling var som sagt högst medveten och styrd av idelogiska hänsyn. I hela Europa rådde en nationalistisk stämning. Många av invånarna i Finland såg ingen anledning att klamra sig fast vid det svenska arvet, särskilt inte de som var djupt förankrade i den finska kulturen.

Dessutom var Finland ett storfurstendöme under kejsardömet Ryssland. Sverige betraktades av ryssarna som arvfiende. Det fanns därför större möjligheter till framgång om man i Finland tryckte på den finska identiteten och inte så mycket på den svenska.

Men de flesta med gedigen utbildning som hade centrala positioner i samhället var svensktalande. Många av dessa gick i täten för förfinskningen i syfte att skapa en egen nationell identitet, som bättre stämde överens med det stora flertalets förutsättningar.

I linje med förfinskningen anpassade många också sina svenska namn. Juho Kusti Paasikivi var Finlands president de närmast föregående tio åren före Urho Kekkonen (dvs. 1946–1956). Paasikivi föddes 1870 som Johan Gustaf Hellsten.

Hans förnamn Juho och Kusti är de finska motsvarigheterna till Johan och Gustaf, medan Paasikivi är en ordagrann översättning av häll och sten (paasi, nu ålderdomligt, respektive kivi på finska). Många bytte namn på det viset.

Finland utropade i slutet av första världskriget sin självständighet (december 1917), och efter årsskiftet fick man den internationellt erkänd (januari 1918). Hur man räknar årtalen har delvis att göra med vilken tideräkning man tillämpar (Ryssland hade fortfarande »den gamla stilen»).

När Finland blev självständigt blev landet alltså officiellt tvåspråkigt. Finskan och svenskan har samma rättigheter. Båda språken är obligatoriska undervisningsämnen i skolan.

Men svenska är naturligtvis ett främmande språk för finsktalande. I Finland talar man om de inhemska språken. Därmed menar man finska, svenska och samiska. Det sistnämnda språket har särskilda rättigheter i vissa delar av landet, på ungefär samma sätt som i Norge och Sverige.

Svensklärarföreningen i Finland intar idag något av en nyckelroll för svenskans ställning i Finland. Andelen invånare med svenska som första språk minskar, men det har troligen aldrig funnits så många individer totalt sett i Finland som är förtrogna med svenskan, om också i växlande mån.

Det finns olika syn på svenskans framtid i Finland. Tills vidare har den en garanterad plats i kraft av lagen.

Vår förening har länge haft ett gott samarbete med Svensklärarföreningen. Vid jubileet hade vi glädjen att kunna gratulera med en fri stipendieplats på Sverigekontakts sommarkurs för någon av föreningens elever under åren framöver. Vi hoppas att den kommer väl till pass.

Och alla medlemmar i vår förening önskas en givande sommar.

Bo Ralph

Årsmöte i Västervik

Riksföreningen Sverigekontakts årsmöte ägde rum i Västervik 26 maj. Ett trettiotal personer närvarade på Stadshotellet i centrala Västervik.

Under årsmötet godkändes årsredovisningen för 2017 och budget för 2018 och 2019 fastställdes. Styrelsen beviljades ansvarsfrihet av årsmötet för räkenskapsåret 2017. Samtliga styrelseledamöter hade tackat ja till fortsatt arbete inom föreningen och omvaldes för en period av ett år.

Under årsmötet berättade Inger Schuberth bland annat om den pågående planeringen av det nya slagfältsmuseet vid Lützen. Museet är förhoppningsvis klart 2021 och ska då bilda en enhet tillsammans med kapellet och det ”lilla svenska museet” som finns på platsen. Maik Reichel – tidigare borgmästare i Lützen bland annat – eftersökte ”tidsvittnen” som hade haft kontakter med och egna erfarenheter av DDR-tiden. Camilla Kåla informerade om olika aktiviteter i Finland under 2017. Charlotta Johansson nämnde att Svenska institutet tagit fram en liten film där fyra utländska studenter ger en personlig bild av sina svenskstudier.

På kvällen blev det supé i Stadshotellet där gästerna lät sig serveras god mat och dryck under trevliga former – bland annat fick deltagarna höra sång från ”Flottans män”. Ordföranden Bo Ralph delade under middagen ut föreningens förtjänsttecken till Aimée Delblanc som under många år på olika sätt bidragit till föreningens framgångar.

Söndagens utflykt var en promenad i det vackra Västervik som visade sig från sin bästa sida i det strålande vädret. I den gamla sjöstaden finns ett stort antal trähus bevarade där kaptener och båtsmän bodde. Tyvärr har förstås de äldsta trähusbebyggelserna brunnit ner ett antal gånger, men flera hus från 1700- och 1800-talen finns fortfarande kvar. Efter promenaden blev det tårtkalas på Kulbacken – ett museiområde nära den gamla slottsruinen Stegeholm i Västervik. Och det var inte slut med det – deltagarna fick ta del av lokalföreningen i Västerviks olika aktiviteter och det hela avslutades med museibesök med tillhörande guide. Och under allt detta hade vi alla dessutom ätit en god lunch!

En trevlig årsmöteshelg fick sitt slut på söndagseftermiddagen då deltagarna skingrades för att bege sig till respektive hemorter. Längst hemresa hade deltagarna från Helsingfors. Tack alla ni i Västervik för arrangemanget och för ert engagemang runt årsmötet och i alla de aktiviteter ni är inblandade i.

Text: Lars Bergman

Bo Ralph överlämnar förtjänsttecken till Aimée Delblanc

Inger Schuberth och Maik Reichel talar om Lützen

Flottans män

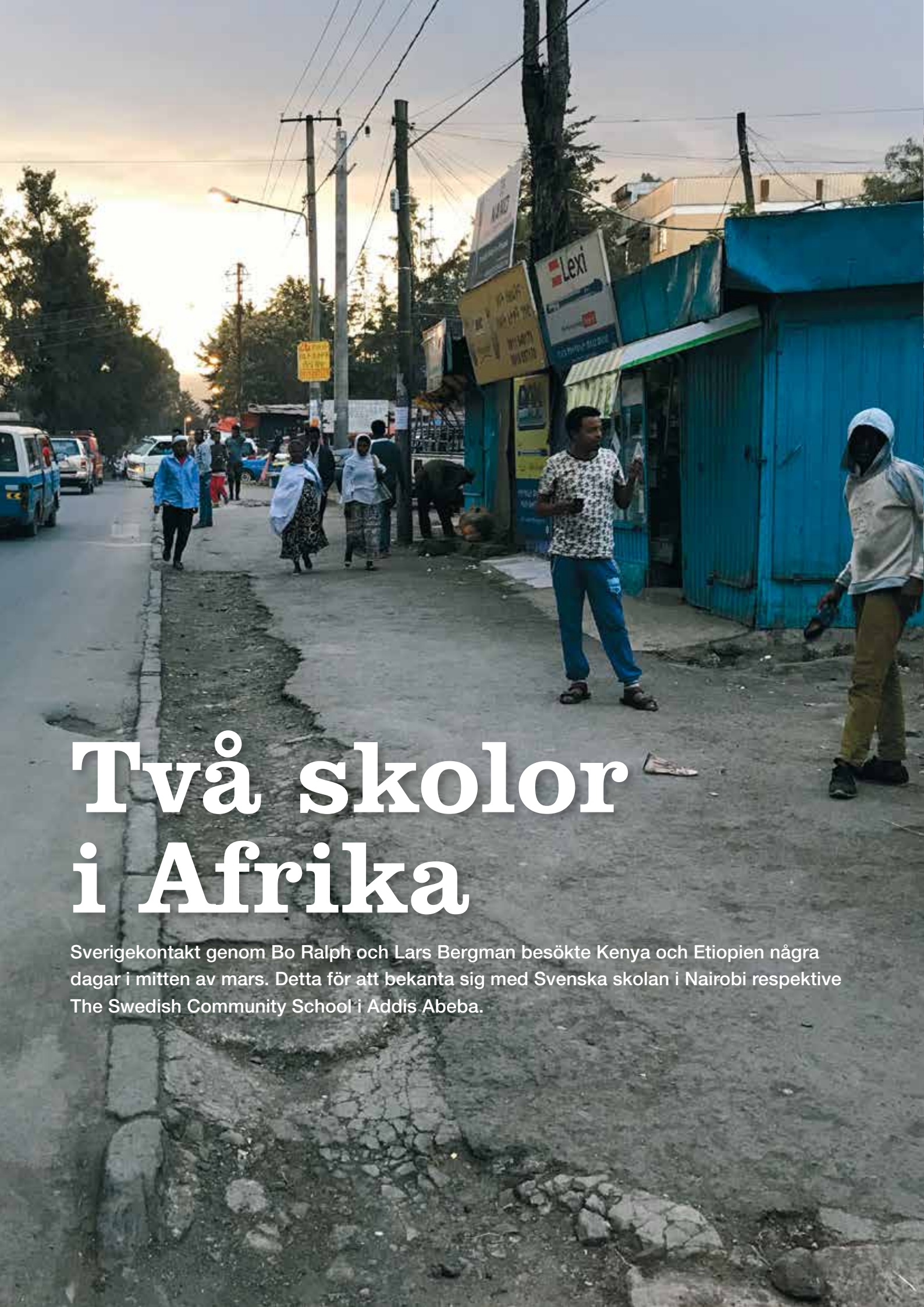

Två skolor i Afrika

Sverigekontakt genom Bo Ralph och Lars Bergman besökte Kenya och Etiopien några dagar i mitten av mars. Detta för att bekanta sig med Svenska skolan i Nairobi respektive The Swedish Community School i Addis Abeba.

Nairobi

Skolområdet i Nairobi

Sköldpadda på skolans fotbollsplan i Addis Abeba

Nairobi

Den svenska skolan i Nairobi startade 1968 och ligger några kilometer från Nairobis centrum. Innanför murarna är känslan att man befinner sig i en oas – fri från trängsel och stress. En del saker är mer svenska än andra, till exempel träslöjdssalen medan annat naturligtvis är mer exotiskt. Det faktum att skolan har en egen pool och tennisbanor kan nog räknas till annat. Bortåt 100 gymnasieungdomar i Sverige väljer varje år att göra ett av sina tre gymnasieår på skolan i Nairobi. De bor då på skolans internat på skolområdet. Övriga elever på skolan har sina vårdnadshavare i Nairobi och bor hemma.

På gymnasiet erbjuder skolan specialkurser som tar fasta på det faktum att studenterna befinner sig i Kenya och har möjlighet att studera till exempel djurliv och utvecklingsfrågor. På grundskolan följs den svenska läroplanen, men som vid varje utlandsskola är den något anpassad till det land man befinner sig i. I Nairobi erbjuds eleverna till exempel att lära sig ett av landets officiella språk, swahili.

Efter att rektor Rosie Lundgren visat oss runt i skolan begav vi oss till Sveriges ambassad och fick träffa ministerråd Fredrik Folkunger som berättade om ambassadens arbete. Ambassaden i Nairobi är Sveriges största ambassad i världen om man ser till anställda. Det är omkring 75 personer som arbetar där, varav många inom SIDA. En orsak till dess storlek är att ambassaden även representerar Somalia.

Addis Abeba

The Swedish Community School i Addis Abeba är idag inte längre en svensk skola. Undervisningen sker på engelska och endast en handfull svensktalande barn går där bland totalt 135. Den svenska läroplanen följs dock till stora delar. Skolan har stöd av Sveriges ambassad i Addis Abeba, men eftersom så få svensktalande barn går i skolan vill ambassaden att någon annan ska ta över som huvudman. Skolan startade 1946 och troligtvis är det kommande läsåret det sista för Sveriges ambassads huvudmannaskap. Förhoppningen är att skolan ska kunna drivas vidare som en internationell skola – kanske under en annan ambassads vingar.

Den muromgärdade skolan ligger lite utanför centrum i Addis Abeba. Väl inne på området slås man av hur vänliga eleverna är mot varandra och vilken trevlig ton de vuxna har mot barnen. Yngre och äldre barn leker med varandra, lärarna engagerar sig, alla får vara med. Till och med två stora sköldpaddor flanerar lugnt på bollplanen. Vid vårt besök upptäckte vi även den container som Sverigekontakt skänkte till skolan för bortåt tio år sedan. De skulle då användas som skolbibliotek. Idag var den en del av förskolans verksamhet och målad i glada färger.

I Addis Abeba bedrivs även kompletterande svenskundervisning på International Community School (ICS). Där undervisas en grupp svensktalande barn en gång i veckan. Vid vårt besök på den svenska ambassaden i Addis Abeba träffade vi ambassadråd Emelie Rennerfelt. Hon informerade oss om ambassadens omfattande arbete – en amassad som har ett 50-tal anställda. Vi fick också möjlighet att berätta om Sverigekontakts arbete – både förr och nu.

Efter en knapp vecka var vi åter i Sverige. Man kan konstatera att mycket händer i Afrika. Personligen hoppas jag att utvecklingen även når fordonsparken i Addis Abeba – avgaserna i stadstrafiken var hemska.

Text: Lars Bergman

Den levande läroplanen

ATEN 20–22 APRIL

”Kommer det verkligen någon?” ”Alla kommer ju att åka till München!” ”Inte kan de vilja resa på en konferens till så tätt inpå!” ”Jo, men de i vår närhet kommer säkert.” ”Vi blir kanske 30–35 personer.” ”Om vi har tur.” Så gick diskussionerna i Atens språkförenings styrelse tidigt på hösten när vi fick veta att vi skulle anordna vårens nätverkskonferens. Men tji fick vi!! Till vår stora glädje. Det kom nästan 100 lärare och styrelseledamöter för att möta våren och varandra i Aten!

Förberedelser för konferensen började alltså tidigt på hösten 2017. Vi började med att fundera på tema för att kunna få ut en inbjudan i tid, innan jul var absolut nödvändigt tänkte vi, för att hinna med allt. Tema? Vi funderade hit och dit och tittade på vad tidigare konferenser haft. Vår kursplan! Den har vi inte pratat om tillräckligt på konferenserna, en kursplan som vi insett att många kanske inte tänker på. Kursplanen är ett fantastiskt verktyg, både för lärarna för att kunna följa upp sitt arbete, och för styrelsen, för att kunna se att undervisningen ligger på den nivå den ska. Så det bestämdes att temat för vår konferens skulle vara ”Den levande läroplanen”. Efter att ha arbetat fram en inbjudan och ett utkast för program, arbetade styrelsen intensivt med att lokalisera hotell, konferenslokal, föreläsare och restauranger. Detta tog en stor tid av hösten, parallellt med vår dagliga verksamhet. När så inbjudan skickats ut, kom det in anmälningar, sedan fler anmälningar och sedan ännu fler! Så till slut blev vi tillsammans med Aten nästan 100 deltagare, både lärare och styrelseledamöter. Fantastiskt! Och med lite tur, och lite hjälp från vänner, lyckades vi få in samtliga deltagare på samma hotell, något inte helt enkelt i Aten under påskmånaden. Vi lyckades även få en del sponsorer, både för fikabröd, pennor, anteckningsblock etc.

Fredagen inleddes med ett besök på en taverna i en liten by vid havet öster om Aten, nära den antika staden Marathon. Stämningen var god liksom maten! Alla var så glada att vara där och vi är så tacksamma över att våra vänner från Sofia i Bulgarien, så gärna ville komma till konferensen att de reste 17 timmar med buss och sedan taxi, för att kunna möta upp vid havet. Då vill man verkligen förkovra sig i kompletterande svenska!

Vår konferenslokal låg i den italienska arkeologiska skolan alldeles nedanför Akropolisklippan, och på lördagsmorgonen slöt alla upp, antingen efter att ha letat sig dit med tunnelbana eller efter en morgonpromenad genom Aten och Nationalparken. De promenerande kom fram precis i tid med andan i halsen; det var ju så mycket att fotografera på vägen, så det tog lite längre tid än planerat.

Dagen inleddes med att några elever från Atens kompletterande verksamhet hälsade välkommen med texter och verser, en del egenhändigt komponerade. SUF, Skolverket och Sverigekontakt fick sedan tid att informera om nyheter och sin verksamhet.

Anne-Marie Körling, lärare, författare och f.d. läsambassadör, talade sedan på temat Textsamtal och bildpromenad – att tänka, kommunicera och lära. Alla följde med stort intresse när Anne-Marie berättade om hur man kan utveckla, inspirera och få våra elever att älska att läsa. Styrelseledamöter gick på eftermiddagen iväg till det Svenska Arkeologiska institutet där de

Middag med upplyst Parthenon i bakgrunden

Lyssnande deltagare

hade en egen workshop om styrelsearbete, medan lärarna stannade kvar och fortsatte att lyssna till Anne-Marie.

Även om det var svårt för lärarna att slita sig från Anne-Maries intressanta idéer, avslutades första arbetsdagen vid fyra-tiden och då fick de som ville gå på tipspromenad i Aten med hjälp av en Google-map där de fick information om Aten vid olika stationer. De som ville fick egen tid och många passade på att klättra upp till Parthenontemplet på klippan och att promenera i Plaka, gamla stan. Tipspromenaden avslutades vid Savvas taverna där middagen skulle intas och dit kom även alla andra som varit ute på egen hand. En traditionell grekisk middag med massor av mat!! Och utsikt över Akropolis.

På söndagen lyssnade vi till Agneta

Kristensson, f.d. undervisningsråd på Skolverket och med lång erfarenhet både som lärare och rektor. Hon tog ner oss på jorden och visade oss på vilka olika sätt vi kan förnya vårt arbete i klassrummet, både genom att använda Storyline och genom att ”städa upp” både i klassrummet och i våra metoder. Man förnyar, återanvänder och slänger bort både material och sätt att arbeta och vinner på så sätt ”plats” för ett nytt sätt att tänka och nytt material. Deltagarna fick även diskutera i grupper och utbyta erfarenheter med varandra.

Våra föreläsare både inspirerade och lyfte samtidigt som de tog ner oss i klassrummet och fick oss att undersöka hur vi arbetar och hur vi kan förbättra våra metoder. Att förnyas, inspireras och utvecklas gäller för våra pedagoger likväl för våra styrelseledamöter. Alla kan ha nytta av att se över sättet de arbetar på, alla kan ha nytta av att titta på om det är något som man verkligen inte använder längre, eller som man kanske inte ska använda i sin undervisning eller i sitt styrelsearbete och helt enkelt göra sig av med det.

Söndagen avslutades vid lunch och eftersom måndagen är en arbetsdag för många av oss, gick resan vidare till flygplatsen Eleftherios Venizelous och hemåt.

Samtidigt som vi i Aten kände oss trötta, kände vi en stor glädje över att allt gått så bra. Lokalerna fungerade, mikrofoner fungerade nästan hela tiden (det är ju aldrig självklart!), föreläsarna gav 100 procent, och, sist men inte minst om man är i Grekland, maten var god! Vi kände att de flesta var nöjda, men det som vi kände allra mest var glädjen över att få mötas, glädjen över att få dela, glädjen över att lära känna varandra och glädjen över det vi alla har gemensamt – att få arbeta med våra underbara elever!

Väl mött i Milano!!

Text: Anette Nordgren

Glädjesvenska

Här sitter jag i hettan och försöker komma igång med skrivandet. Det är den 14 maj och 28 grader varmt i skuggan. Vi har en liten insjö på tre kilometers avstånd och där var jag och badade igår med min dotter. En fin morsdag var det men det är inte vanligt att sjövattnet redan är så varmt att man faktiskt trivs där. Vi får se hur de sista skolveckorna går om det inte blir lite svalare. På ett sätt förstår man när eleverna hellre åker till stranden än till skolan för man vet aldrig om den finska sommaren snart är förbi. Häromåret var det lika många plusgrader på midsommaraftonen som på julaftonen, nämligen 6!

Den här våren har varit givande och alla mina kollegor har varit tvungna att lyssna på mina lovord, för hör och häpna – jag har haft en hel grupp aktiva, ivriga studerande! Vanligtvis brukar jag ju undervisa i den s.k. tvångssvenskan som ingen vill studera och mina studerande är värsta tonåringar. (Ni kanske har läst här att jag älskar dem ändå.) Nu träffade jag av en slump en grupp vuxna invandrare som studerar i vår skola. De behöver inte studera svenska i yrkesskolan om de inte har gjort det tidigare. I stället studerar de finska som andra språk. Men den här gruppen kom till mig och sa att de ville lära sig svenska.

Min chef lovade att jag fick ha en kurs i nybörjarsvenska för denna grupp men han tvivlade på om det faktiskt skulle komma någon på kursen. Oj så fel han hade! När kursen började satt hela gruppen på femton där och med vilken iver! Redan de två första lektionerna fick jag dämpa ivern för gruppen frågade jämt om saker som inte riktigt hörde till grunderna. Å andra sidan hade jag oroat mig för att ha för lite färdigt material men insåg snart att det fanns så många frågor om uttal och om kulturella och språkliga skillnader mellan Finland och Sverige att jag inte behövde ha så många övningar att dela ut.

Vi hade kanske haft fyra lektioner då någon av de studerande konstaterade att svenska är så mycket lättare än finska. Ja, det är det, sa jag och log inombords. Det är så sällan man hör detta. Underbart att verben inte böjs enligt person. Men vad är då hemligheten bakom all denna iver och motivation? Det är säkert flera saker men bland de viktigaste är säkert det faktum att de här människorna redan har erfarenhet av att kunna ett språk, finskan, någorlunda och ändå kunna kommunicera på det. På kursen har jag varit tvungen att undervisa i både finska och svenska och ibland har vi sökt svar t.ex. i tyskan, spanskan och latinet. Alla har hjälpts åt när någon inte har förstått vad den andra säger. En annan orsak kan vara att de studerande är vuxna människor och vet att svenska behövs i arbetslivet i Finland.

På kursen hade jag bl.a. en ung kvinna från Kina. Hon jobbar på Ikea och ville genast lära sig säga att vattnet ingår i priset och siffrorna fem och tio så att hon kan sälja köttbullar på svenska. Att lära sig svenska är inte så lätt för en kines och vi har kämpat mycket med uttalet. Men vi har haft fantastiskt roligt. Att undervisa i glädjesvenska har varit en viktig erfarenhet för mig och nu får min chef höra att jag tänker fortsätta undervisa den här gruppen till hösten.

Njut av alla språk ni kan och alla möjligheter att kommunicera med folk från andra kulturer. Man lär sig så mycket! Och om ni nu sitter i sommarhettan så passa på och lyssna på sångaren Saara Aalto som representerade Finland i Eurovision Song Contest. Hon har sjungit låten Monsters på 34 olika språk och den kan ni lyssna på i Youtube.

Ha en härlig sommar!

Text: Johanna Savolainen

Camilla Kåla, Erkki Kuronen och Susanna Strömquist

Svenskdagar i Uleåborg

Några dagar i slutet av april arrangerade svenska.nu och Sveriges ambassad olika aktiviteter med anknytning till Sverige i Uleåborg i norra Finland. Sverigekontakt deltog som medarrangör i programpunkten Populärkultur i Sverige – ett seminarium för högskolestuderande som bland annat innehöll programpunkten Vad karaktäriserar svenskt mode idag? Seminariet ägde rum på Uleåborgs universitet 26 april och ett 80-tal studenter deltog. Moderator för programmet var Camilla Kåla, ordförande i Sverigekontakts lokalförening i Helsingfors.

I seminariet ingick bland annat programpunkten Vad karaktäriserar svenskt mode idag? där modeskribenten Susanna Strömquist berättade om framträdande svenska designers och allmänna trender inom branschen såsom miljömedvetenhet och hållbarhet. Hon menade att svenskt mode står sig väl internationellt och nämnde i detta sammanhang Acne.

Ett annat inslag i seminariet var radioprogramledaren Erkki Kuronen som på ett lättsamt och lite kåserande sätt talade över ämnet Varför är Eurovisionen så svensk? Han sjöng och talade dessutom både på svenska och finska. Mer musik blev det när rapartisten Max Perkele gav deltagarna en inblick i svensk hip hop. Han visade på olika genrer inom hip hopen och menade att just nu är musiken från den grupp som har sitt ursprung i Somalia speciellt framträdande.

På kvällen bjöd Uleåborgs stad tillsammans med Sveriges ambassad på buffe för inbjudna gäster i stadshusets festsal. Sveriges ambassadör Anders Ahnlid som tidigare under dagen deltagit i seminariet talade över vikten av goda relationer och de möjligheter som öppnar sig med flerspråkighet. Han nämnde de historiska banden mellan Sverige och Finland och då även förstås svenskans betydelse i Finland som inte bara öppnar dörrar till Sverige utan mot hela Skandinavien.

Text: Lars Bergman

Översättning

ARBETE, GLÄDJE OCH BELÖNING

På en höjd vid Blockhusudden, Djurgården, ligger en fantastisk fjällpanelklädd villa, Villa Ekarne, välkänd i arkitekturhistorien; Stadshusets skapare Ragnar Östberg var byggherre, nu är den residens för den tyska ambassadören Dr. Hans-Jürgen Heimsoeth. Där samlades i mars en utvald skara för att vara med om en högtidlig och varm ceremoni – utdelningen av den tyska orden Verdienstkreuz am Bande der Bundesrepublik Deutschland till Aimée Delblanc för hennes omfattande och viktiga insatser som översättare av tyskspråkig litteratur och som kulturförmedlare mellan Sverige och Tyskland. Det är inte hennes första utmärkelse av detta slag – en liknande, av samma skäl, överlämnades på Österrikes ambassad för ett antal år sedan.

Aimée Delblanc har bott många vuxna år i Tyskland och arbetat bl.a. som svensklärare och radioproducent. Sedan återkomsten till Sverige har hon fokuserat på översättning, och hennes insatser är väl värda de belöningar hon uppmärksammats för. Inte bara den långa rad litterära verk hon överfört, tolkat, suveränt språkkallibrerat till svenska, utan också för hennes insatser 2005–2012 i och för översättarutbildningen på Södertörns högskola – vars struktur, ”Södertörnsmodellen” har internationellt anseende och nu är överförd till Akademin Valand vid Göteborgs universitet.

Hennes trettiotal översättningar har bland annat omfattat texter av Günter Wallraff och Elfriede Jellinek, Herta Müller och Christa Wolf, Bernhard Schlink, Lutz Seiler, Hans Fallada och Uwe Tellkamp; en imponerande samling av tunga texter – både i vikt och värde.

Ambassadör Heimsoeth framhöll i sitt överlämnandetal den nästan unika insats Aimée Delblanc gjort för att i Sverige lyfta fram tysk litteratur och kultur och han underströk även det faktum att våra båda länder dessutom är varandras viktigaste handelspartners.

Och dessutom; som mångårig styrelseledamot i Sverigekontakt är hon också aktiv i våra lärarfortbildningskurser i svenska i världen, ofta introducerande ny svensk litteratur eller talande om översättning som pedagogisk metod – ty även så kan översättningens konst nyttiggöras.

Text: Ulla Berglindh

Aimée Delblanc mottar den tyska orden av ambassadör Hans-Jürgen Heimsoeth. Foto: Ingrid Törnqvist

”Vackra översättningar, liksom vackra kvinnor, äro icke just alltid de trognaste”

Det citatet tillskrivs Esaias Tegnér. Så länge det har funnits översättningar har man diskuterat i hur hög grad översättaren ska vara trogen texten eller ej. I det italienska uttrycket ”Traduttori traditore” betecknas översättaren som en förrädare. Att översätta innehåller alltså både en önskan om lojalitet med ursprungstexten och en misstanke om ”förräderi”.

Friedrich Schleiermacher formulerade denna paradox redan på 1700-talet: ”Ska man föra texten till läsaren, eller läsaren till texten?” Genom upplysningens idéer och Johann Gottfried Herders tankar om litteraturen som ett uttryck för folksjälens nationella egenart (”Stimmen der Völker in Liedern”, 1807) började man intressera sig för andra folks litteratur och poesi. Det blev aktuellt att översätta. Och än idag ställer vi oss frågan: ”Ska man föra texten till läsaren”, alltså anpassa texten till målspråket? I recensioner av översatta böcker – om översättningen över huvud taget nämns – heter det ofta ”smidigt”, ”följsamt” översatt av den och den. Som om det skulle vara ett tecken på god kvalitet, om man inte märker att boken är översatt. Enligt den andra linjen ska man alltså ”föra läsaren till texten”. Ett original kanske inte heller alltid är ”smidigt”. Böckerna kan mycket väl vara experimentella med ovanliga och egenartade formuleringar som översättaren måste behålla för att göra boken rättvisa. Det är min erfarenhet av Elfriede Jelineks verk, till exempel. Hennes texter är inte precis ”smidiga”. Det måste framgå på svenska. Men de har en otrolig musikalitet och en rytm som jag absolut måste behålla.

Översättaren skriver boken – på svenska alltså. Vilka förutsättningar ska då en översättare ha? Vissa menar att en översättare framför allt måste behärska sitt eget språk, sitt modersmål. Och det stämmer. En tumregel är nämligen att man översätter till sitt eget modersmål där känslan för stil och ordens valör sitter i ryggmärgen. Ändå vill jag betona vikten av att ha mycket goda kunskaper i källspråket och en djup insikt i landets historia och kultur. Tänker på alla de blindskär jag har kunnat segla runt på grund av den erfarenhet av tyskans olika språknivåer, dialektala och idiomatiska uttryck jag har hunnit ta till mig under de nästan tjugofem år jag bodde i Tyskland. Mina barn är födda där och har gått i tysk skola. Jag har upplevt deras dagistid, alla skolår och deras fortsatta studier, allt förankrat i det tyska språket. Jag har också stiftat bekantskap med tyskans många olika dialekter. Det har inte bara berikat mig personligen. Erfarenheten är ovärderlig för mitt översättararbete.

Att känna till ett lands historia och kultur är alltså enligt min mening absolut nödvändigt för att man ska kunna överföra den kultur som finns mellan bokpärmarna till målspråket.

”Kunst kommt von können”

Att översätta är en konstnärlig verksamhet, ett konsthantverk. En översättare måste alltså behärska själva hantverket, kunna använda grammatikens alla byggstenar för att bygga meningar. Man måste kunna hyvla och slipa texten, polera på orden och samtidigt ha en konstnärlig känsla för olika stilar och ordens valörer. Saknas den konstnärliga komponenten faller texten platt till marken. Och man ska känna sig trygg i sina val. Ju större erfarenhet man har, desto lättare kan man förlita sig på den egna känslan när man träffar sina val. Ibland måste man helt enkelt vara otrogen för att bli trogen, välja ett ord som vid första påseende inte överensstämmer med originalet, men som återger originalets intention.

Själv blev jag, som så många av mina kolleger, översättare mer av en slump. När jag just hade flyttat tillbaka till Sverige våren 1994 fick jag en förfrågan av Ulla Berglindh om jag kunde provöversätta en kort text av Günter Wallraff. Ulla skulle ge ut en bok med texter av Wallraff. Texten jag skulle översätta var en skoluppsats med titeln ”Det ideala yrkets för- och nackdelar”, som Günter Wallraff skrev när han var 16 år. Redan där beskriver han det som skulle komma att bli hans arbetsmetod, förklädnaden, med rötter i den karnevalistiska traditionen: ”Så låt oss då anlägga narrkåpan och uppträda i den verkligt stora cirkusen, alla vi narrar, clowner och harlekiner.”

Läraren betygsatte aldrig uppsatsen. ”Missat ämnet”, noterade han bara. Men jag fick översättningsuppdraget. Det var så det började.

Text: Aimée Delblanc, aimeedia@comhem.se

Linné
som minnesmärke

Bild 1 Linnés storhet som vetenskapsman uppmärksammades av Marshallöarna i Mikronesien så sent som 2012 med en utgåva ”Great Scientists of the World”. Det är 25 vetenskapsmän i denna serie, vi finner bl.a. Darwin, Edison, Galileo, Newton i denna skara.

Bild 2 Det som gör att man blir extra glad och stolt som svensk är att vi finner ytterligare en svensk i denna skara med vetenskapsmän. Jacob Berzelius, den svenska kemins fader fick jag lära mig i grundskolan. Det var han som upptäckte flera grundämnen så som kisel och selen.

2.

Nu när sommaren är förbi på norra halvklotet tänkte jag att vi skulle titta på vilka minnesmärken Linné har lämnat efter sig med fjärilar som motiv. Dessa insekter med ett par vingar som allt som oftast är en fröjd för ögat att se på.

3.

Bild 3 Vi börjar i Nepal med en praktfjäril. En Vanessa canace, blå admiralsfjäril brukar den heta på svenska. Linné beskrev den 1763.

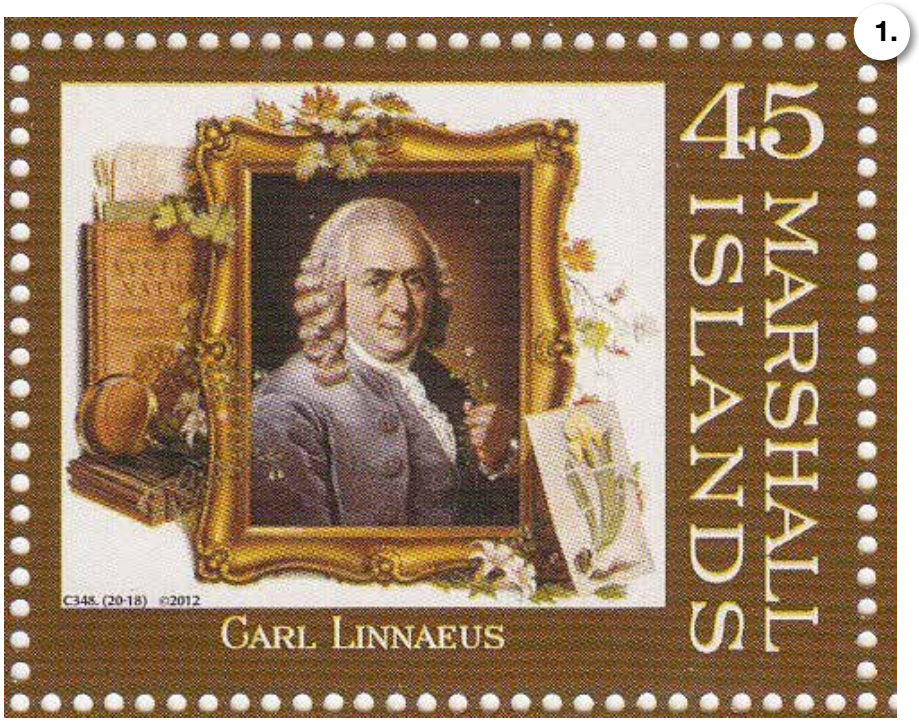

1.

Bild 4 Från Caymanöarna hämtar vi nästa praktfjäril. Den familjen består av ca 7.000 arter. En Agraulis vanillae förekommer i Karibien. Caymanöarna är en tidigare brittisk kronkoloni, och därför får Linné dela märket med den brittiska kronan. På Caymanöarna har idag Geely Holding Group sitt huvudkontor med sitt dotterbolag Volvo Personvagnar, så lite mer svenskt hittar man på dessa öar.

4.

Bild 5 Inte långt från Caymanöarna hittar vi ytterligare en tidigare brittisk kronkoloni, Brittiska Honduras som 1973 blev Belize. Linné lämnade sitt avtryck med en Colobura dirce. Denna fjäril som Linné beskrev 1764 ingår i familjen Nymphalidae som är den största familjen inom praktfjärilar.

5.

Bild 6 En nation bland de västindiska öarna är Dominikanska Republiken. Från detta land tar vi ett minnesmärke med en vitfjäril, Ascia monuste. Ascia monuste är en fjärilsart som först beskrevs av Carl von Linné 1764. Det finns ca 1 200 arter och i Sverige har vi flera bl.a. kålfjärilen (Pieris brassicae).

Bild 7 Ytterligare en vitfjäril från Dominikanska republiken är Phoebis sennae. Linné beskrev denna fjäril 1758. En underbar gul färg som säkert Linné njöt av också.

Bild 8 Ett land som skriver Linné på ett annat sätt är Kuba, där de skriver Linneo. Från Kuba hämtar vi en nattfjäril, Othreis materna eller Eudocima materna. Kubanerna har även gjort tillägget "Mariposa Nocturnas". Mariposa är det spanska ordet för – fjäril- och Nocturnas är i översättning - nattlig musik. Fjärilen kan bli upp till 10 cm lång.

Bild 9 Om vi gör ett tvärt kast till södra Afrika och republiken Malawi så finner vi en Morpho hecuba. Något svenskt namn finner jag inte på denna fjäril. Morpho hecuba är en fjärilsart som beskrevs av Carl von Linné år 1771. Morpho hecuba ingår i släktet Morpho och i familjen praktfjärilar. Men som sagt jag finner inget svenskt namn på denna skönhet.

Bild 10 Tyvärr så förekommer det förkortningar av namnet Linné och man förkortar det på samma sätt som den vedertagna förkortningen inom floran. Av namnet Linné blir det bara ett L. Ett exempel kommer från gamla CCCP. En Papilio machaon benämner vi i dagligt tal makaonfjäril. Den kännetecknas av att bakvingarna har en innerkant som är något inåtböjd. Synd bara att förkorta Linné...

Bild 11 Den forna Sovjetrepubliken Uzbekistan använder sig av Linnés latinska namn Linnaeus.

En Parnassius mnemosyne har ytterligare två namn, liten apollofjäril och/eller mnemosynefjäril. Under familjen finns apollofjärilar. Mnemosyne är en grekisk gudinna och var uppfinnare av språket och orden.

Bild 12 Det sista märket med Linné och en fjäril blir en av de största fjärilarna med en vingbredd på omkring 25 centimeter. Attacus atlas eller atlasspinnare som vi finner på ett märke från Vietnam. Linné beskrev denna jätte 1758 under familjen påfågelsspinnare. En lite skrämmande fjäril p.g.a. sin storlek men ändå imponerande vacker.

Bild 13 Jag tror jag fick med fjärilar och Linné från de flesta världsdelar. Både Linné och dessa bildskönheter finner man över hela världen i mängder. Mitt urval är nog ganska representativt. Jag stoppar in en Atlasspinnare till, färgen i Nepal är en annan än i Vietnam.

På återhörande tecknar Sven Vindelstam

Rektorskonferens och styrelseutbildning

i Lissabon 16–18 mars, 2018

Den årliga rektorskonferensen blev på begäran utökad med styrelseutbildning. Den senaste styrelseutbildningen för utlandsskolor hölls 2010 i Marbella.

Samtliga rektorer deltog och i stort sett samtliga skolor hade styrelsemedlemmar på plats. Vilken fantastisk uppslutning! Sammanlagt var vi 62 personer: 25 rektorer, 27 styrelsemedlemmar och 10 föreläsare/SUF-styrelse.

De som fanns på plats redan på torsdagen smygstartade konferensen genom att ansluta till en lokal skaldjursrestaurang, Eduardo das Conquilhas i Parede.

Konferensen började uppdelad på fredagen. Rektorerna samlades på hotell Riviera i Carcavelos, promenerade till Svenska Skolan där de åtnjöt fika och tittade runt i lokalerna. Sedan bar det iväg in till Lissabon för en ”stadsrundvandring”. Linda och Johan Olsson, lärare på skolan, guidade i det vackra Lissabon på ett föredömligt sätt. Vi fick ta del av gammalt som nytt och njuta av portugisiska läckerheter under promenadens gång. Kvällen avslutades med portugisiska tapas på Santa Bica i stadsdelen Bairro Alto.

Svenska Skolan i Lissabon grundades 1957 av Marianne Ahnfelt da Rochas. Den 30 september 2017 var det således 60-årsju-

bileum och Marianne deltog. Skolan har varit i nuvarande lokaler sedan 1968 och omfattande renoveringar görs allt eftersom. För närvarande går 53 barn på skolan och antalet förväntas stiga till höstterminens start.

Styrelsemedlemmarna gjorde ett besök hos den svenska ambassadören Helena Pilsas Ahlin i hennes bostad i Santos. Besöket var mycket uppskattat och många frågor av olika slag diskuterades. På kvällen visades styrelsemedlemmarna runt på skolan och avslutade sedan kvällen med traditionella portugisiska fisk- och kötträtter på den lokala kvartersrestaurangen Taverna d´s Perieras i Carcavelos.

På lördagen höll ambassadör Helena Pilsas Ahlin det officiella inledningstalet och talade kort om Portugal och landets roll i Europa. Hon berättade också den medeltida legenden om tuppen från Barcelos, som idag är Portugals symbol.

Stefan Sandqvist, ordförande SUF, hälsade alla välkomna och presenterade programmet. Johan Hardstedt, jurist vid Skolverket, informerade om skollag, förordningar och läroplan.Helena Olivestam Toruld, undervisningsråd, och Anna Möller, processutvecklare från Skolinspektionen höll en uppskattad föreläsning om kommande skolinspektioner för utlandsskolor. Flera av utlandsskolornas och SUF:s tidigare framförda synpunkter har tillgodosetts, bland annat kommer en region, Göteborg, att sköta all tillsyn.

”Utlandsrektorers utmaningar” belystes av Annika Simonsson Bergqvist, rektor i London och även med i SUFs styrelse. Föredraget utgick från en enkät alla rektorer besvarat men också från egna erfarenheter.

Därefter delades deltagarna in i tvärgrupper med uppgift att förbereda frågor till eftermiddagens paneldiskussion, där utgångspunkten var förmiddagens föreläsningar och arbetet med uppdatering av förordningen för utlandsskolor.

Efter lunch berättade ministerrådet vid Madrids ambassad, Aurore Lundkvist, om krishantering vid ambassader och hur skolorna kan förbereda sig för och hålla sig uppdaterade inför eventuella liknande händelser. Eftermiddagen avslutades med en uppföljning av gruppdiskussionerna i form av en paneldebatt och sedan följde en kort utvärdering, där deltagarna fick sammanfatta sina intryck av dagen.

På kvällen gick bussen intill Cascais längs den natursköna kustlinjen. Restaurangbesök på den brasilianska restaurangen Boi na Brasa, som bjöd på buffé med Rodizio (olika sorters grillat kött som serverades under hela kvällen). Det bjöds även på underhållning, dans och stämningen var hög och gemytlig.

På söndagen var det styrelseutbildning på hotell Riviera. Bengt-Åke Edwardsson och Cecilia Calais höll i förmiddagen, tillsammans med Stefan Sandqvist, med fokus på grundläggande styrelsearbete, styrelsens ansvar samt personal- och anställningsfrågor.

Rektorerna höll till på Svenska Skolan för erfarenhetsutbyte, gemensamma frågor och för skolans digitalisering. Den mesta tiden gick dock åt till att diskutera den kommande och närliggande skolinspektionen.

Konferensen avslutade med gemensam lunch på skolan för alla deltagare. Skolans kock, Christian, bjöd på brasilianskinspirerad fiskrätt och även Marianne, skolans grundare, anslöt och berättade lite om skolan genom åren. Några styrelsemedlemmar tog tillfället i akt att gå på en andra ”stadsrundvandring” med Linda och Johan i Lissabon.

Trots att Lissabon 2016 kunde stoltsera med 2799 soltimmar (soligaste huvudstaden i Europa!) och 236 dagar utan regn 2017,

kunde vi konstatera att allt fungerade bra, förutom just vädret. Vilket naturligtvis föranleder ytterligare ett besök!

Muito obrigado a todos!

Hälsar Susanne Morgan och Stefan Sandqvist

Det handlar om att leva

Anteckningar om litteratur

Det finns en typ av böcker, eller kanske man kan säga litteratur jag inte tvekar att kalla älskansvärd. Små och tunna, vackra böcker där innehållet har en väldigt hög specifik vikt. Elegant skrivna, kompromisslösa i sina berättelser eller sättet att angripa ett ämne, fint komponerade, kärleksfulla i förhållande till ämnet. Intensiva, och sinnebilder av begreppet ”less is more”.

Sådana är till exempel Carson McCullers, *Balladen om det sorgsna kaféet*, Nathaniel Hawthornes *Fru Hjärtesorg*, Graham Swifts *Mödrarnas söndag*, Patti Smiths *Hängiven*. Men just nu tänker jag närmast på ett par böcker som jag just plockar upp på kafébordet.

Staffan Börjessons *Än flyger aspfjärilen – om fjärilar och samlande* (Ellerströms) är en längre essä (fast som bok endast sjuttiosju sidor). Han har tidigare skrivit om fåglar och natur med fina och tänkvärda kopplingar till människa och kultur. Boken koncentrerar sig på två fjärilar, aspfjärilen och sälgskimmerfjärilen. De är ganska stora och ändå relativt svåra att få korn på, beroende på deras sparsamma utbredning åtminstone i Sverige, och på hur de lever sina liv. Det är verkligen liv fyllda av motsatser: mesta delen av livet tillbringar de högt uppe bland trädkronor, kanske kan man få syn på det metalliska blänket i sälgskimmerfjärilens vingar.

Det är det himmelska livet. Det jordiska är mycket jordiskt, de får sin föda från lera eller kadaver. Om du vill se en aspfjäril, lägg då en surströmming på marken … Så är det – det himmelska och det jordiska samsas, utan komplikationer, i en och samma spröda varelse, och sak samma med människan. Vi har allt inom oss och som art har vi inga besvär med att mitt ute på ett slagfält beundra alla blåvingar som plötsligt yr, omedvetna om förödelsen omkring.

Staffan Börjesson stannar inte vid fjärilarna. Vi människor är ofta samlare, en del mer utpräglade än andra. Av väldigt olika anledningar vill vi samla på oss mycket, en del av oss VÄLDIGT mycket. Hurdana är dessa människor? Vad leder samlandet till?

Några har nog problem men det finns de, utan vars samlande vetenskapen inte hade gått framåt på det sätt den gjort. Han berättar bland annat om Darwin och om några människor kring honom, vilka hämtade hem enorma mängder arter och prover från till exempel Sydamerika och Indonesien, en Margaret Foutnaine var under hela sin levnad en hängiven entomolog, med 22 000 fjärilar i sina lådor, vilka i förlängningen ledde till nya kunskaper. Människans oförmåga att hejda sina lustar leder både till ont och till gott.

Den amerikanska författaren och forskaren Maggie Nelsons bok *Blått* (Modernista, i översättning av Viola Bao) är också en bok om samlande, och en studie i blått, blåhet, blues, blå känslor och originalets titel, *Bluets* är en mera dubbeltydig lek med begreppet. I 240 korta, numrerade stycken berättar Maggie Nelson om en förtvivlad nedgång i hjärtesorg, hur berättaren blir besatt av det blå, av färgen och alla omkring svävande begrepp som hör samman med färgen. Jag tänker att hennes stycken om lapiz lasuli och den afganska gruvan där stenen utvanns, Goethes färglära, Leonard Cohens sång *Famous Blue Raincoat*, kärleksmöten på Chelsea Hotel, föreläsningar på universitetet, Joni Mitchells skiva *Blue*, en vän som blev illa skadad i en olycka, blå ögon, förmågan att se blått, Novalis och längtans blå blomma, färger, eller överhuvudtaget att se, lögn och sanning – ja, att varje stycke är en skimrande, fladdrande sorgesång högt uppe, de svävar kring den gestalt som är Maggie Nelsons rastlösa och smarta undersökning av sorgen och färgen.

Ovetande om varann förenar sig som av en slump de två böckerna i det som gör deras typ av litteratur så älskansvärd: de är täta, språkligt utsökta, lärda berättelser om livet och världen, om hur det mänskliga förenar sig och interagerar med allt omkring och om hur intet är de levande främmande. Tänk på fjärilarnas liv och tänk på oss: vi är där, svävande mellan jorden och himlen, det ena ger oss födan, det andra ger oss utsikten och tankens lyftning.

När jag åter lägger böckerna i väskan har jag kvar Börjessons tankar om att ett nutida intresse och samlande av allt som handlar om livets alla märkligheter mera handlar om att observera och minnas, fotografera och anteckna, och för övrigt låta naturen vara och att glädjas åt skymten av ett blänk högt uppe bland lövverket. Och jag har kvar Maggie Nelsons ursinnigt kreativa sorgearbete som visar att våra liv och det som händer med oss inte endast omfattar oss själva, det omfattar allt vi kan föreställa oss.

Arne Johnsson är poet, litteraturkritiker, bibliotekarie, bosatt i Lindesberg.
Han har ofta medverkat vid språkdagar och konferenser arrangerade av Riksföreningen Sverigekontakt och/eller Svenska Institutet. Arne skriver regelbundet om poesi och annan litteratur i Sverigekontakt.

Text: Arne Johnsson
Foto: Alexander Johnsson

SOMMARORD

Nu är den här: den svenska sommaren. Alla som bor i Sverige tänker på den från oktober till april och hoppas att den ska bli sådär som den kan vara. Och vissa år blir den ju faktiskt det. Men oftast har nog Tomas Ledin rätt i sin årliga sommarplåga som spelas om och om igen på radion: *sommaren är kort, det mesta regnar bort* och det blir liksom aldrig tillfälle för nån *glass i min mun*, inte heller några *sandaler av plast*. Det blir tjocktröja inomhus, värmande te framför brasan och gummistövlar, ungefär som under alla andra årstider.

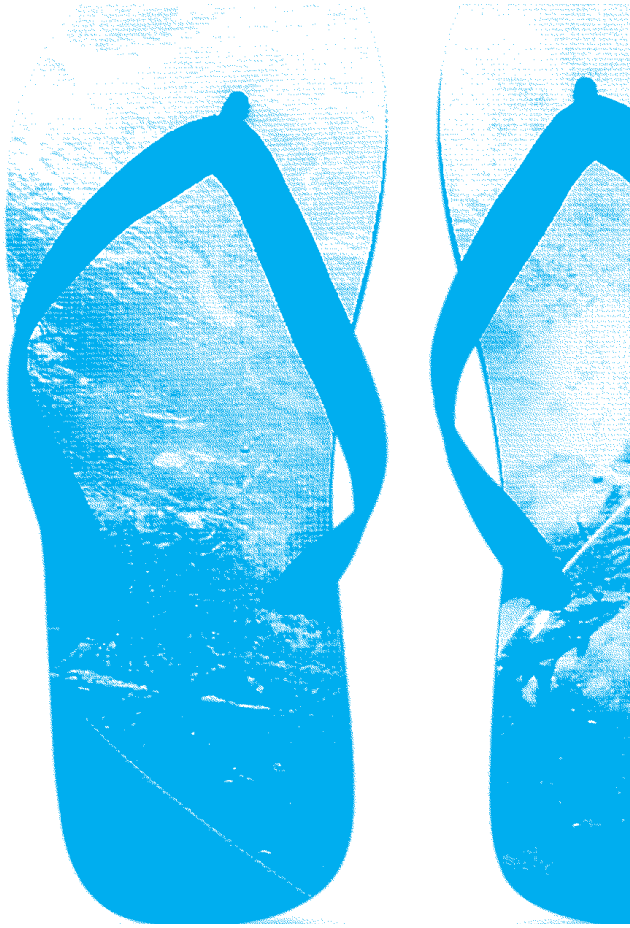

Men vi kan drömma om den. Och prata om den. Och för att riktigt kunna fördjupa oss i sommaren ska jag nu dela med mig av härliga sommarord med etymologier och fina ordboksexempel, allt hämtat från webbsidan svenska.se, där Svenska Akademiens stora ordboksprojekt (och grammatikprojekt) finns tillgängliga helt gratis. Den webbsidan kan man besöka, istället för att sitta och huttra på en blåsig midsommarfest där termometern knappt orkar kämpa sig upp till tio grader och där sillbordet måste bäras in under tak i de värsta slagregnen för att nubben inte ska bli utspädd. (Och går du ändå på midsommarkalas kan du behöva fylla på förrådet med trevliga och lättsamma samtalsämnen; lite språk passar i alla sammanhang!)

Vi börjar med det viktigaste: ordet sommar. Ordet är gammalt, förmodligen av gemensamt germanskt eller fornsvenskt ursprung och det finns belagt sedan 1300-talet, men har säkert funnits med oss längre. Det är bara det att det blir allt svårare att hitta nedteckningar av ord ju längre tillbaka i tiden man kommer. Svenska Akademiens ordbok, SAOB, det enorma ordboksprojektet från sent 1700-tal som ännu inte avslutats (men som kommit till bokstaven v) ger ett prov på ordet i 1500-talssvenska: *För köld skul wil then late icke plöya, så moste han om sommaren tiggia gå och intit få.* (Den som tycker att det är för kallt att plöja får ingen skörd till sommaren och måste tigga – utan att få något, betyder det, ungefär.)

Och så till det centrala under sommaren, om den ska bli lyckad: solen. Här har vi ett riktigt gammalt ord som också finns nedtecknat, eller snarare inristat, på en berghäll i Östergötland så tidigt som på 900-talet. *Sol* eller *sul* eller *sun* och liknande former finns i alla germanska språk, så detta fenomen talade vi om innan det gemensamma språket föll sönder i tyska, engelska och svenska. Om man vill *killgissa* (ett nyord som presenterades på nyordlistan 2017 och om betyder att man egentligen inte vet hur något förhåller sig, men ändå uttalar sig tvärsäkert i frågan) kring ords bakgrund är en bra strategi att hävda att ord som gäller grundläggande ting i människans värld: ord för kroppsdelar, familjemedlemmar och naturfenomen är mycket gamla och av samgermanskt eller fornsvenskt ursprung. Vi har aldrig klarat oss utan händer, mammor, solen och vattnet. Allt annat fick komma senare. Även de andra orden.

När solen inte visar sig blir det *regn* (fast i SAOB hänvisar man till stavningen *rägn*). Det har vi sagt sedan åtminstone 1300-talet. Och det finns kloka ord att ta till här också: *Smått rägnen wäther och*, sade man redan på 1600-talet. Och det vet ju alla som tänkt att man nog kan hoppa över paraplyet, det regnar bara lite. Jo, jag tackar: Smått regn väter det med.

Och så har vi badet. Det är viktigt, för, som SAOB:s språkprov, troligen från 1600-talet, så riktigt påpekar: *Man badar icke blott för att bli ren, utan också för att vederkvicka, uppfriska, stärka och härda sin hela lekamen*. Och badat har vi gjort, eller talat om i alla fall, sedan 1300-talet enligt klosterkällor.

Så till de mer sentida glädjeämnena: glassen och plastsandalerna. Ordet glass lånades in från franskan under sent 1700-tal. Idag används glassen inte sällan som muta för att blidka barnaskaran i baksätet under sommarens många mil i bil. Glass tycks ha haft denna förmåga att göra givaren populär redan tidigt om man får tro språkexemplet från SAOB, hämtat från ett brev från Erik Gustav Geijer på 1830-talet: Din och min skål dracks – *jag böd fruntimmerna på glacer, och förklarades vara synnerligen aimabel.*

Och nu återstår bara sandalerna. Ordet kom in i svenskan nästan hundra år efter att glassen gjorde entré, mot slutet av 1800-talet. SAOB:s språkprov ger den här meningen som exempel på apostlarnas ödmjukhet och modesta krav på klädsel: *Sandaler fingo … (apostlarna) hava på fötterna, men de skulle icke bära dubbla livklädnader.*

Kanske inte dubbla livklädnader, men väl dubbla sockar skulle jag ändå rekommendera den som planerar att besöka den svenska sommaren. Om inte mot kölden, så mot myggbetten. Glad sommar!

Text: Sofia TIngsell

SI, Paris. Foto: Vinciane Lebrun-Verguethen

Tips och nyheter från Svenska institutet

Svenska institutet i Paris erbjuder gästbostäder för forskare eller kulturarbetare som arbetar med projekt med anknytning till Frankrike. Bostäderna ligger i det karakteristiska 1600-talspalatset, Hôtel de Marle, mitt i centrala Maraiskvarteren och kan hyras under 14 eller 28 dagar under en kalendermånad. Sista dagen för ansökan är den 15 oktober 2018 för boende under februari–augusti 2019. Läs mer på webbplatsen paris.si.se.

Johan Bävmans fotoutställning *Swedish Dads* fortsätter att turnera världen över. Utställningen, som innehåller 25 porträtt av föräldralediga pappor och deras syn på sin roll, syftar till att visa effekterna av ett mer jämställt föräldraskap på både individ- och samhällsnivå. Swedish Dads har hittills visats i ett femtiotal länder och kommer under året bland annat visas i Colombia, Kenya och Kambodja.

I juli 2018 skulle Ingmar Bergman (1918–2007) ha fyllt 100 år. Under minnesåret lanserar Svenska institutet ett filmpaket med ett urval av de största långfilmsklassikerna regisserade av Bergman i nyöversättningar och till språk där filmerna tidigare inte varit fullt tillgängliga. SI producerar även ett så kallat toolkit som bland annat innehåller en essä av Maaret Koskinen, en tidslinje som visar på Bergmans stora produktion, en interaktiv filminstallation och utställningen *Ingmar Bergman and his legacy in fashion and art*. Delar av utställningen kommer att visas på SI Paris under hösten 2018. Läs mer på sharingsweden.se.
Svenska institutet har flera stipendieprogram för både utländska och svenska studenter. Stipendierna kan sökas av studerande på kandidat- till forskarnivå. Besök Svenska institutets webbplats si.se för mer information om utlysningsperioder och programländer.

På webbplatsen sharingsweden.se finns det olika verktyg för dig som behöver informera om Sverige. Och på Sveriges officiella bildbank, imagebank.sweden.se, finns omkring 3 500 bilder som är gratis att använda i presentationer som riktar sig till en utländsk publik.

Text: Anna Knutsson, SI

Foto: Arne Claesson

Svenska institutet (SI) är en statlig myndighet som verkar för att öka omvärldens intresse och förtroende för Sverige. Genom strategisk kommunikation och utbyte inom kultur, utbildning, vetenskap och näringsliv främjar vi samarbete och långsiktiga relationer med andra länder. SI har det övergripande ansvaret för svenskundervisningen i utlandet, främst på universitetsnivå.
www.si.se

SI. Svenska institutet

SVENSKAR I VÄRLDEN

Så röstar du som utlandssvensk

Den 9 september är det riksdagsval och Svenskar i Världen arbetar för att röstdeltagandet bland utlandssvenskar ska öka. Under de senaste riksdagsvalen har bara en tredjedel av de svenskar som bor utomlands tagit chansen att göra sin röst hörd. Använd din demokratiska rättighet och hjälp oss att se till att vi blir fler!

Anmäl dig till röstlängden
I det svenska riksdagsvalet 2018 och EU-valet 2019 kan alla som har rösträtt och befinner sig utomlands brevrösta eller rösta på de utlandsmyndigheter som ordnar röstmottagning. Som svensk medborgare bosatt i utlandet (inte folkbokförd i Sverige) har du rösträtt i riksdagsvalet och valet till Europaparlamentet om du har varit folkbokförd i Sverige. Du finns med i röstlängden i tio år efter det att du flyttade utomlands. Därefter måste du anmäla dig för en ny tioårsperiod. För att betraktas som utlandssvensk måste du någon gång ha varit folkbokförd i Sverige.

De som är folkbokförda utomlands och står med i röstlängden får ett utlandsröstkort, såväl som material för brevröstning, hemskickat på posten. Utlandsröstkorten kan användas både vid brevröstning och röstning på ambassad eller konsulat. För att få utlandsröstkortet och brevröstningsmaterialet är det viktigt att du uppdaterar din adress hos folkbokföringen på Skatteverket i Sverige om du har flyttat, eller anmäler dig till röstlängden igen om det har gått tio år sedan sist. Samma blankett hos Skatteverket används både för att anmäla ny adress eller anmäla sig till röstlängden. Röstlängden upprättas 30 dagar innan valet. Står du i röstlängden kommer det gå smidigare för dig att rösta. Som utlandssvensk går det dock att rösta från utlandet även om du inte står med. En inkommen röst från utlandet räknas då som en anmälan till röstlängden och rösten räknas i det aktuella valet om den inkommer senast dagen innan valdagen. Röstar du på ambassad eller konsulat kan de skriva ut ett nytt röstkort åt dig, eller fylla i ett adresskort.

Ditt röstkort
Ditt utlandsröstkort börjar skickas ut ungefär två månader före valdagen, och ska senast ha anlänt den 26 juli. Röstkortet kan användas vid brevröstning eller vid röstning på en svensk ambassad eller ett svenskt konsulat. För att du ska få utlandsröstkortet måste du ha en uppdaterad adress hos Skatteverket.

Så röstar du
Du kan antingen brevrösta eller rösta på en svensk ambassad eller ett svenskt konsulat som har röstmottagning. Tänk på att du aldrig kan rösta på själva valdagen i utlandet – du måste förtidsrösta.

Brevrösta
Ett särskilt färdigförpackat material innehåller valkuvert, valsedlar (blanka så att väljaren själv skriver partiets namn), ytterkuvert, omslagskuvert och noggranna instruktioner. Brevröstningsmaterial skickas till dig samtidigt med ditt röstkort om du står med i röstlängden och har en korrekt adress hos Skatteverket. Du ska ha fått materialet senast den 26 juli. Materialet kan också beställas från en kommun, en svensk ambassad eller ett svenskt konsulat eller från Valmyndigheten. Brevrösten får göras i ordning tidigast 45 dagar innan valet och får inte skickas från Sverige.

Rösta på en svensk ambassad eller ett konsulat
Som giltig id-handling gäller svenskt pass, svenskt id-kort eller lokal officiell legitimation. Om du har fått ett röstkort, ta med det så går röstningen smidigare. Valkuvert och valsedlar finns utlagda i röstningslokalen, men om du vill personrösta måste du själv beställa valsedlar med kandidatnamn direkt från respektive parti. I år har UD lovat längre öppettider och fler ställen att rösta på. Kolla öppettiderna på din ambassad eller ditt konsulats hemsida innan du ska rösta.

Kom ihåg!
- Anmäl dig vart tionde år till Skatteverket om du vill stå kvar i röstlängden
- Ta med id-handling när du röstar på en svensk ambassad eller ett svenskt konsulat.
- Har du ett röstkort - ta med det för en smidigare röstning.
- Vill du personrösta – skaffa valsedlar från respektive parti i god tid.
- En brevröst får göras i ordning tidigast 45 dagar innan valet men bör skickas i god tid
- Röstmottagningen vid ambassader och konsulat börjar tidigast 24 dagar före valdagen och avslutas vid olika tidpunkter i olika länder, beroende på att rösterna ska hinna transporteras till Sverige.
- Du kan rösta även om du inte står med i röstlängden – en inkommen röst räknas som en anmälan till röstlängden och rösten räknas i det aktuella valet om den inkommer senast dagen innan valdagen.
- Du kan inte rösta i utlandet på valdagen!

Svenskar i Världen
telefon +46 8 661 54 02
www.sviv.se

Kvinnornas roll

i byggandet av Bishop Hill, Illinois

Denna artikel beskriver i breda drag bakgrunden till Bishop Hill och livet där under de 15 år som kolonin existerade, samtidigt som den belyser kvinnornas fysiska roll i uppbyggandet av Bishop Hill och hur de stödde sina ledare med sin starka tro och spirituellt upprätthöll sammanhållningen.

Bishop Hill, Illinois, grundades 1846 som svensk utopisk koloni av Erik Jansson och hans anhängare. Jansson föddes i Biskopskulla, Uppland, den 19 december 1908. Han blev omvänd som barn och i början följde han den lutherska kyrkans lära, men när han som lantbrukare i Österunda började ordna läsarmöten i hemmen och uppmanade sina åhörare att inte gå i kyrkan, kom han i konflikt med konventikelplakatet som förbjöd möten i hemmen utan närvaron av en präst (fram till 1858.) Någon bild på Jansson finns inte, men här är en beskrivning från den tid han var 37 år gammal.

"Han har ett obehagligt och frånstötande yttre. Sjelfa rösten är för ingen del behaglig, ytterst sträf, snarare svag än stark. Den förråder stelhet i tungan och låter såsom när man talar med vatten eller något dyligt i munnen. Utom detta må ock nämnas beträffande hans physinomi, att han dels håller ögonlocken helt tilltryckta, dels öppnar dem så obetydlig att blott en del af hvitögat synes, och att han är något missbildad medelst en eller två betar i öfra käken samt en vederstyggligt flinande...." (Nordisk Kyrkotidning, klipp från en Nerike tidning, "Fanatisk profet skrämde och tjusade. Svavelos drev malungsbor til USA." Okänd ort och datum.)

Denna kritiska personbeskrivning motsäger hur historien målat ut Jansson som en karismatisk person. Samma tidningsklipp kvoterar ett av Janssons många uttalanden om sig själv: "Mig är given all makt i himmelen och på jorden. Om jag ville, skulle du genast falla död för mina fötter och fara till helvetet." Jansson färdades ofta med häst till Hälsingland för att sälja sitt vetemjöl och predika sin egen lära, vilken lovade syndfrihet för alla som trodde på honom. Han sade bl.a. "Jag har kommit i Christi stad och ställe för att lova frälsning till alla som anammar försoningens ord." (Från hans "Afskedstal till Sveriges Folk"). Jansson fick öknmnet, Vetemjölsjesus.

I april 1844 flyttade Jansson med sin familj till Forsa i Hälsingland där han fick många anhängare bland "gammelläsarna" i bygden. När stora skaror anslöt sig till honom och anordnade bokbål på svenska kyrkans skrifter, allt utom Bibeln, blev det oro i trakten. Jansson smädade statskyrkans präster och kallade dem djävulens predikanter. Han kallades till upprepade förhör och uppmanades att upphöra med sina möten. När sista förhöret hölls i Delsbo den 18 november 1845 var så många ortsbor förbittrade på Jansson för de familjekonflikter han orsakade att myndigheterna ansåg det bäst att ta honom till fängelset i Gävle tills ett nytt förhör kunde hållas. Det hände att gifta kvinnor övergav make och barn och vandrade från plats till plats där Jansson höll sina möten. På vägen till Gävle fritogs Jansson av sina trogna varpå han flydde till Norge. Därifrån seglade han till Amerika med sin familj och närmaste vänner, 1846.

Man hade hört talas om den trosfrihet som rådde i Amerika, och Jansson planerade att bilda ett nytt Jerusalem där. En av anhängarna, Olof Olsson från Söderala, hade rest i förväg 1845 för att söka efter en plats där sekten kunde slå sig ner. Han befann sig i Viktoria, Illinois, när Jansson anlände dit. De två männen gick sedan till fots för att söka efter en plats som de kunde köpa. Man hade ordnat med en gemensam kassa för att alla deras anhängare skulle kunna resa, även de fattiga. När man sålt sina hemman och sitt bohag, överlät man vinsten till några förtroendemän, som sedan betalade för överfarten. Men eftersom alla visste att Janssarna skulle lämna landet blev auktionsbuden låga. Ensamma kvinnor kunde knappast bidraga med några kontanter. 1100 Janssare förklarade sig villiga att utvandra, men långt ifrån alla kom fram till målet och stannade där. Om medlem-

The Bishop Hill Steeple Building, circa 1900.
Photo courtesy of the Bishop Hill Heritage Association.

marna hade skulder betalades dessa ur den gemensamma kassan liksom lösen av soldater. Detta gjorde resan attraktiv även för icke troende.

Gripande scener utspelades, som t.ex. när Jöns Erssons barn i Åby, Nora socken, sprang till skogs för att slippa följa med. Föräldrarna reste ändå med de yngsta barnen. Många Janssare rymde både från sina hem och från Sverige. I Hälsingland var det speciellt kvinnorna som hade påverkats av Jansson och därför bestod de första Amerikafararna mest av kvinnor. Senare grupper som t.ex. de från Nora socken bestod i högre grad av familjer. Till dem hörde Eric Olsson familjen vars 12-årige son senare blev känd som den naivistiske målaren Olof Krans.

Hösten 1846 trängde 70 personer ihop sig i en liten knuttimrad stuga i Red Oak, som var första boplatsen i Henry County, Illinois. 50 av dem dog första vintern, medan 96 nyanlända dog i Bishop Hill. Frossa och feber ansatte de redan försvagade människorna. På Biskopskullen rådde stor brist på föda och bostäder för de över 300 människor som samlats där. När det inte fanns någon mat påbjöd Jansson fasteperioder. En svensk metodistpastor i Viktoria kom och hämtade 'hästlaster' av kolonister.

Vintern 1847–48 blev också svår. För att kunna byta till sig matvaror rev man upp linnedukar, som man haft med sig och gjorde handdukar av. Även de avlidnas kläder blev bytesvaror. Kvinnorna, som klädde sig i hucklen, sjalar, och förkläden, malde säden på sina kaffekvarnar innan man hade mjölkvarn. Säden blandades med barkmjöl. Primitiva hyddor byggdes av grästorvor som torkades (sodhouses). Jansson bodde med sin familj i ett enskilt timmerhus. När bostadsbristen blev akut grävde man in sig i jordkulor. Sammanlagt 48 så kallade dugouts byggdes, 16 av dem i en ravin.

Så snart man kunde, tillverkade man tegel. Kvinnorna formade tegelstenarna och ristade in sina initialer i dem. De arbetade vid tegelugnen och som hantlangare vid byggena. Det sades att de kunde kasta stenarna från våning till våning. Karin (Kate) Danielson var en av kvinnorna som tillverkade tegelstenar. Hon inristade dem med sina initialer KDDD eller KD49. På ett möte den 7 maj 1855 blev hon utesluten ur kolonin, men hon återvände senare och finns fotograferad som gammal gumma klädd i sjal och rökande pipa.

Av det första teglet lades grunden till kyrkan. I både källaren och första våningen bodde det stora familjer i varje rum. Väggarna till första och andra våningen byggdes av "adobe brick" tillverkade av lera och halm eller gräs, som torkades. Väggarna kläddes sedan med trä utanpå och rappades invändigt. Kyrkosalen inrättades på andra våningen med trappor på utsidan. Kyrkans stora mittparti upptogs av kvinnor medan männen satt vid ytterväggarna. Kyrkan hade ingen uppvärming. "Apostlarna" satt på bägge sidor av predikstolen, vilken stod innanför altaret där Jansson predikade i tre timmar i sträck. När han skaffat löständer var det knappast någon som förstod honom.

Medan kyrkan färdigbyggdes började man bygga en stor tegelbyggnad, Big Brick, i 4 våningar, som inrymde 96 rum och var det största lägenhetshuset väster om Chicago när det stod färdigt 1851. Utspisningen skedde från ett storkök. Big Brick brann ner 1928.

Eftersom det fanns många fler kvinnor än män i kolonin, tvingades kvinnorna utföra mansarbeten förutom de vanliga kvinnosysslorna. De starkaste grävde upp hasselbuskarna som växte på kullen, byggde broar, slog tegel, och arbetade som hantlangare. Ledda av män, arbetade kvinnor på fälten med att plantera majs och ta upp "efter mejen." Männen skötte liarna. I sina målningar har Olof Krans visat hur det gick till.

Andra kvinnor vävde mattor och beredde linet som man själv odlat, spann, och vävde lärft som sedan såldes. (Ungefär 130 000 meter lärft och 22 000 meter mattor). De tog hand om boskapen och mjölkade korna fast det inte var kvinnogöra i America. Att de skulle laga mat och tvätta var självklart, men matlagning liknade inget som de var vana vid från Sverige. I början kokade de soppa utomhus i en stor järngryta med tre ben och lagade majsgröt som måste kokas i 10 till 12 timmar för att bli ätbar. Grundarens son, Kapten Eric Johnson, och hans medförfattare C. F. Peterson skrev i Svenskarne i Illinois, som utkom 1880, att "Kvinnornas muskelkraft och skicklighet bidrog uti en högst betydlig mon (mån) till koloniens blomstring."

Innan dess ledde svälten till att Jansson förbjöd nya äktenskap. När tiderna blev bättre ordnade han med massbröllop och matchade brudparen som han ansåg bäst och vigde dem själv. Gamla män fick unga kvinnor. Parterna hade inget att säga till om i valet av sina makar. Några av de påtvingade äktenskapen ledde till skilsmässor. Amerikanarna som bodde i närheten av Bishop Hill såg med oro på svenskarna, som påminde om mormonerna i Navou, Illinois. Man var rädd för att de praktiserade månggifte och förtryck. Det var bara ledarna som kunde komma och gå som de ville. Om en medlem önskade lämna kolonin, gjorde han det i skydd av nattens mörker utan att ta med sig något annat än kläderna på kroppen. Kvinnorna föredrog det familjära skyddet av andra kvinnor i kolonin. De trodde på Jansson som sa att de som lämnade kolonin skulle förgås. Nästan alla som gick därifrån var män.

Den 9 december 1848, skrev Olof Bäck (Bollnäs) ett brev vari han klagade på Jansson. Han förklarade att enda anledningen han kommit till Amerika var att hans hustru hade blivit 'Janssare.' Bäck, som inte trodde på Jansson, hade försökt att rädda hustrun från "slavnästet" i Bishop Hill men misslyckats. Janssarna hade stulit henne och allt hon fört med sig av familjens ägodelar även då hon aldrig ämnat stanna i kolonin. Bäck tvingades leva ensam. När koleran hade börjat härja på våren 1849, skrev han, "Så snart någon blev sjuk, gick Jansson till sjukbädden och anklagade den sjuke för att ha förlorat sin tro. Han tvingar dem att arbeta tills de ramlar ner döda." (Brevet publicerads i Aftonbladet.)

Efter kolerans härjningar 1849 fanns endast 400 av de ursprungliga kolonisterna kvar i Bishop Hill. Tvåhundra medlemmar hade dött i pesten och jordats i en gemensam grav, medan andra hade flytt. Jansson tog sin familj till en ö i Mississippi utanför Rock Island där han trodde han kunde känna sig trygg, men hans hustru och två av barnen blev offer för koleran. När Jansson återvände till Bishop Hill gifte han genast om sig med Anna Sophia Gabrielson, nybliven änka, som kunde agera som hans tolk och blev "biskopinnan" Jansson.

Kolonin låg i ekonomisk ruin. Jansson hade anlitat en läkare mestadels för egen del och hade satt sig i stora skulder till honom. Olof Jonsson (Johnson?) och Nils Hedin reste till Sverige för att rekrytera nya medlemmar och hämta arven till medlemmar som omkommit när skeppet Betty Catharina förliste. Männen var inte välkomna, men lyckades samla in 6.000 dollar innan de återvände till Bishop Hill.

Hösten 1848 anlände svensken John Root till kolonin för att i nybyggartidens kvinnobrist se sig om efter en hustru. Hans val föll på Charlotta, som var kusin till Erik Jansson. Men Jansson litade inte på Root som hade en tvivelaktig bakgrund. Root själv sa att han var från Stockholm och hade deltagit i Mexikanska kriget. Trots allt verkade han bildad och religiös, så Jansson som var förmyndare för den föräldralösa Charlotta gick med på giftermålet, men skrev ett äktenskapsförord som stipulerade att om Root skulle lämna kolonin, så hade Charlotta rätt att stanna kvar. (Jag har själv sett att Root inte skrev på förbindelsen, bara Charlotta, vilket var betydelselöst.) Paret vigdes på hösten 1848. Sedan höll Root sig borta från Bishop Hill så mycket som möjligt. Han fruktade koleraepedimin. Det finns inga bevis på att Root var medlem av kolonin. Efter att Charlotta hade fött en son i oktober 1849, övertalade Root henne att ta barnet med sig och flytta med honom till Chi-

cago för att komma bort ifrån smittohärden. Hon vittnade själv om att hon frivilligt följt med honom. I Chicago, bodde de hos Charlottas syster, Carolina. Men Erik Janssons bror, Jan, som också bodde i Chicago, underrättade Erik Jansson om var Charlotta befann sig och skickade några män att återföra henne och barnet till Bishop Hill. Root blev rasande och samlade några män som infann sig i Bishop Hill och hotade kolonisterna med att bränna ner husen om inte Charlotta och hans son lämnades ut. Men Jansson hade tagit dem med sig och flytt till St. Louis. Med andra ord, han använde samma taktik som i Sverige, att gömma sig. Berättelserna varierar. En version säger att Root hade hämtat sin familj en andra gång och var på väg när Janssons män kom ikapp dem och tog Charlotta och barnet med sig tillbaka till kolonin. Andra säger att Root var en skurk, som mishandlade hustrun. Inte ens Janssons belackare sade något om att Root kanske ville ha sin hustru och son för sig själv. Enligt amerikansk lag hade en man rätt till sin hustru.

Tvisten kom till sitt slut i Cambridge den 13 maj 1850 medan Jansson satt i tingshusets väntrum. Plötsligt uppenbarade sig Root i ett öppet fönster med laddad pistol. När Root anklagade Jansson för att ha tagit hans hustru och barn från honon, svarade Jansson, "En sugga är god nog åt dig." Därmed lossade Root dödsskottet som träffade Jansson i bröstet. Sidenvästen med skotthålet finns bevarad men visas inte på något museum.

Root gjorde inget motstånd när han greps. Janssons lik fördes till Bishop Hill, där kvinnorna trodde på uppståndelse medan männen förde sin ledare till kyrkogården i skydd av nattens mörker. Efter 28 månader, dömdes Root till två år i fängelse varpå han blev benådad av guvernören. Anledningen var att ett stort antal petitioner hade inkommit från Roots sympatisörer.

I ett brev till guvernören Joel A Matteson, daterat 2 jan. 1854, ger Benj. D. Welch följande inblick i Janssarnas tro. Welch, som förstod en del svenska, hade bott i närheten av Bishop Hill och umgåtts med kolonins ledare. Welsh påstod att han kände till att "Janssons trogna hade svurit i County Courts att obestridliga fakta var lögn fastän de måste ha vetat sanningen." Han var av den åskikten att Jansson hade sådan makt över sina trognas sinnen att nästan alla kunde övertalas att ljuga och begå mened för hans skull. De "troende' kunde bära falskt vittnesbörd i en 'otroende' domstol. (Detta stämmer med Janssons egna uttalanden om han inte behövde följa världsliga lagar.) Brevskrivaren berömde Root som en bildad gentleman med förvånansvärt goda kunskaper i engelska. Welch's trovärdighet intygades av M. B. Osborn, president of Rock Island Bank, som rekommenderade att Root skulle benådas. Root hade hjärtfel och dog några år senare i Chicago.

I början av 1850, ägde kolonin 4.000 acres (en acre =0.82 tunnland) mark, kyrkobyggnaden, Big Brick i fyra våningar med 96 rum, flera andra byggnader, och två kvarnar varav en drevs med ånga. Kolonin hade 550 medlemmar, varav 100 var män (obs mindre än en femtedel), 350 kvinnor, och resten barn. Samma år utrustades en guldexpedition ledd av Jonas Olsson. Man hoppades att utvinna tillräckligt med guld för ett välbehövlig tillskott i kolonins kassa, men inkomsterna täckte endast utgifterna.

När Jonas Olsson återkom från guldfälten övertog han ledarskapet tillsammans med en grupp andra män. 1851 började man odla kvastmajs, som man gjorde kvastar av och sålde. Ångkvarnen stod färdig 1852, varefter kolonin malde mjöl åt lantbrukare i området. Samma år byggdes en verkstad (Harness, wagen, and paint shop) där man tillverkade selar och vagnar och även målade dem för försäljning.

År 1853 registrerades kolonin som ett företag i staten Illinois, "The Bishop Hill Colony" med sju män i styrelsen. Dessa var Jonas Olson, Olof Olson, Jonas Erickson, Jacob Jacobson, Swan Swanson, Peter Johnson, och Jonas Kronberg. Fem av männen var från Söderala. Peter Johnson avgick senare och i hans ställe valdes Olof Stenberg. Dessa män kunde också verka som predikanter. Antalet medlemmar och aktieägare var 415, kvinnor inkluderade. (Vid första mötet var endast 50 medlemmar namngivna.) Johnson och C. F. Peterson, skrev, "Ett sinnrikare, listigare och farligare instrument än denna oktroj har aldrig antagits af denna stats lagförsamling."

Lejda byggnadsarbetare började mura upp koloniaffären i röd tegelsten 1853, men den var inte färdigbyggd förrän 1855. Dröjsmålet tyder antingen på penningbrist eller brist på arbetskraft, troligtvis bådadera. Affärshuset kom även att inrymma ett postkontor. I december 1854 lades grunden till den så kallade tornbyggnaden, Steeple Building, uppförd i Greek Revival stil. Byggmästare var tysken August Bandholtz. Men huset som planerats som hotell behövdes inte för det ändamålet. Istället använde man några rum i Big Brick till gästrum tills ett logement för män kunde bli inrett som hotell (Björklund Hotel). Den 12 maj 1855 hölls

Steeple building

ett möte som skulle bestäma vad tornbyggnaden skulle användas till. Beslutet löd:

"Kolonins medlemmar enades om att den nya byggnaden som hade byggts som hotell skall användas som ett institut för utbildning av kolonins barn, samt om huvuddelen av medlemmarna inte utnyttjar möjligheten att sända sina barn till nämnda institut, byggnaden skall likaväl användas för det ändamålet." (Johnson och Peterson). Jonas Olson yrkade på att inga föräldrar skulle tvingas att inlämna sina barn utan det skulle vara frivilligt. Meningen var att barnen även skulle bo på anstalten och fostras av sina lärare på ett sätt som var förenlig med deras tro.

I maj samma år utvisades 10 män för att ha protesterat mot de nya religiösa förordningarna: Johan Soderstrom, Carl Hedlund, Anders Sjogren, Swen Johan Nordin, Eric Lundwall, Hans Anderson, Jan Janson, Olof Olson, Nils Floren och Daniel Kilstrom.

I handlingarna kan man se att kolonin tog in föräldralösa barn till sin uppfostringsanstalt, men de kom från Jamestown, New York, där många svenskar slagit sig ned. Så småningom användes tornbyggnaden för andra ändamål.

Den 31 oktober 1856 kom frågan om celibat upp till behandling. Några av männen hade besökt Shakerskolonin i Kentucky och påbjöd celibat. Alla medlemmar, även kvinnorna, hade kallats till mötet. Det var första och enda gången som kvinnorna tilläts att rösta. Man var ense om att kvinnorna hade samma rättighet som männen att rösta i frågor som berörde deras "spirituella väl." E. U. Nordberg yrkade förgäves på att det religiösa mötet skulle förklaras ogiltigt. Detta protokoll finns inte med i det inkorporerade företagets böcker, men har bevarats och senare översatts till engelska. Besluten som fattades var baserade på långa religiösa utläggningar som kan sammanfattas i några ord: "Det är gott för en man att inte röra sin hustru. De som har hustrur ska uppföra sig som om de inga hade." Med kvinnornas hjälp klubbades besluten igenom med stor majoritet. Två protester noterades.

Johnson och Peterson beskrev förändringen som skedde efter mötet: "Bishop

Colony church

Hill-koloniens andliga styresmän tilläto de gifta att leva tillsammans, men ej att öfva äkenskaplig samlag. Med skakarna kommo jansonisterna öfverens att förbjuda äktenskap iblant ungt folk." Beslutet ledde till missnöje och utflyttningar. På samma möte straffades fyra män för att ha yttrat sig ofördelaktigt om beslutet, nämligen E. U. Norberg, Hans Nordstrom, Sven Johan Nordin, och Olof Moden. I princip skulle de straffade uteslutas från all gemenskap och fick inte arbeta. Om de flydde och var gifta måste de ta med sig sina familjer så att dessa inte skulle ligga kolonin till last. E. U. Nordberg återupptogs som medlem och det beslutades att han skulle behandlas som han aldrig varit utesluten. Hans Nordstrom avvek för gott med sin hustru och två barn och blev framgångsrik lantbrukare i Necoma.

Brev skrivna av f.d. Janssare som slagit sig ner i det närliggande Knox County visar att det gick att försörja sig som egna lantbrukare. Lars Persson från Nora, skrev 2 april 1851: "Det är många som hafver gått ifrån Biskopshill, som ej har haft en skilling, och hafver nu på 4 års tid förtjenat sig både hus och många tunnland jord. De har hästar, kor, får, oxar, svin, höns, fullkomligt... Här gör qvinnfolk ingenting annat än laga mat, bedda, sopa, och städa och är klädda med hattar af flor. Karlarne mjölkar och bär in ved och vatten själva." Kontrasten mellan kvinnornas arbete i detta brev och i Bishop Hill är påtaglig.

Anders Larsson, också från Nora, skrev 2 feb 1852 från Knox County: "...här är tillgång på land... så att jag skulle önska att ni kommer så fort ni kan, om någon tänker fara."

Brev från kvinnor var sällsynta, men Anna Ersdotter från Litselbo, Nora socken, dikterade ett brev som daterats 16 maj 1851, vari hon bl.a. skriver: "Och jag hafver aldrig ångrat mig för det jag antog denna resa... Och här begynte de att så vårsäde 2 månader sedan och det visar sig en gudomlig vacker skörd och en del utaf höstsäder begynner nu att gå i ax... och vill ni icke lyda min förmaning så tager jag ett evigt farväl, farväl...." Resten av brevet är en lovpredikan till deras "sanna tro." Hon nämner inte att Jansson är död. Hon signerade brevet med bara "A." Skrivaren fyllde i namnet. Med hennes brev bifogades några rader från Lena Larsdotter, hustru till Eric Jonsson, Fallet, Nora. Hon 'skrev' bl.a.: "Vi lefver alla och den 7 December kom vi fram till Biskops-hill, och den första natten jag var här födde jag en flicka som äfven lefver. Hon vexer, fostras och är snäll och alla vill oss väl." Flickan dog och så gjorde ett barn som föddes senare.

Eric Olsson, Sälja, Nora, skrev den 31 maj 1851 om sin hustru, Beata: "Beatas göromål har varit mesta delen att sitta och "klyfft mattibära" (klippa mattrasor?) i vinter och alldrig varit ut till några kreatur. De äro vissa ladugårdspigor.... " Lars Ersson från Östa, Nora, skrev 21 maj 1855 bl.a. om vad hustruns arbete bestod av, ... "min hustru har hållits på qvastmakare-värkstaden jemte flära af Nora gummorna och sorteradt qvastris och hon beinner sig här ganska bra och vill icke tillbaka till Sverige ehuru hon stod emot att resa hit."

I Bishop Hill fortsatte man att bygga trots att man "förbyggt sig" med Steeple Building, och att byggnaden inte genererade någon inkomst. 1855 restes flera nya nya hus – ett nytt sjukhus, mejeriet, och det första L-formade lägenhetshuset söder om parken. Samtidigt satsade man pengar på ett varuhus i Galva, där hundratals nyslaktade svin ruttnade i värmen.

1856 byggdes det andra L-formade lägenhetshuset och 1857 smedjan (Blacksmith shop). Smedjan hade fem härdar och flera svarvar. Den hade också en kvastverkstad och vagnmakeri. Förutom skolan och hotellet (Bjorklund Hotel) som inte stod färdiga förrän 1861, var alla husen färdigbyggda 1857. Samtliga omringade parken som hade planterats med träd och försetts med trästaket. All denna byggnation gjorde att kolonin ådrog sig stora skulder.

1855, ägde kolonin 8,028 acres mark, odlat och ouppodlat, 50 hustomter i Galva, 586 kreatur, 109 hästar, och 1.000 svin. Medlemsboken, som påbörjades 1851, visar att år 1858 bodde det 147 manspersoner som var över 20 år gamla i kolonin, medan kvinnornas antal uppgick till 258. Antalet ungdomar mellan 15 och 20 år var 78 varav endast 15 var pojkar. Resten var barn, de flesta födda i Bishop Hill. Sammanlagt levde 655 personer i kolonin.

Styresmännen hade berättigats att ingå kontrakt. När de investerade kolonins pengar i bl.a. järnvägsaktier som förlorade sitt värde vid den ekonomiska krisen blev det osämja. 1858 samlades det in fickur som skulle säljas för att betala skulder. 24 män underlät att lämna in sina fickur. Antalet medlemmar och aktieägare var 415, kvinnor inkluderade. I januari 1860, befalldes styresmännen att inlämna finansiella rapporter. Dessa utlovades inom tre veckor, men 17 möten öppnades och avslutades utan några rapporter. Nya stadgar skrevs som gav medlemmarna större rättigheter och inskränkte styresmännens makt. Dessa antogs 1 februari 1860.

I augusti 1860 anklagades styresmännen för att ha behandlat kolonisterna som trälar och anmodade dem att avgå. Jonas Olson rapporterade att fodringsägare var redo att stämma kolonin. Swan Swanson, bokhållare, meddelade att en uppdelning av egendomen hade börjat, men att boksluten skulle ta veckor i anspråk. Medlemsskapet röstade 78-0 att ersätta Olof Johnson med Eric Lindstrom som styresman. Beslut fattades om att sälja all egendom i Galva för att betala räkningar. Några veckor senare, 27 mars 1861, bestod styresmännen ändå av Olof Johnson, Jonas Olsson, Olof Stenberg, Jacob Jacobson, Jonas Erikson, Swan Swanson och Jonas Kronberg. Ännu en gång var många kvinnor närvarande vid mötet, men det finns inga bevis på att de tilläts rösta. Mötet tog itu med att tillfredsställa fordringsägarna. Klart är att det gällde stora summor. 5.175 acres mark behövde säljas för att betala ett enda lån. Ytterligare två lån hade förfallit till betalning. Därefter hölls det sex möten utan att några styresmän infann sig eller lämnade rapporter varför mötena uppsköts. Sista mötet hölls den 27 maj 1861 då det rapporterades om delningen av egendomen.

Johnson och Peterson skriver att vid kolonins upplösning 1860–61 upptäcktes det att $98.000 i investeringar var värdelösa. Vid första uppdelningen fick varje medlem över 35 år 20 tunnland åkermark, två tunnland skog, en tomt, plus en proportionell del av byggnaderna i Bishop Hill. Köpebreven utlämnades inte förrän kolonins skuld var betald.

Sex kolonister ledda av Eric Nordberg stämde styresmännen 1868. Johnson och Peterson beskrev målet: "Under proces-

Colony hotel, fd Björklund hotel

Colony store

sens gång åtogo sig kolonimedlemmarna att betala den gamla koloniskulden uppgående till $158,000 sedan det emellan 1860 och 1868 avbetalda beloppet afdragits; så att, när folket afbetalt den senaste räkningen, har de i allt såsom böter för förseelsen att släppa koloniens affärer i 'de sju vise männens' händer erlagt $413,124.61. Med andra ord: för att betala 1860 års skuld, som var $118,403.33, har det åtgått kontant $413,124.61 och i egendom $259,786 tillsammans $672,910.61, som är betydligt mer." (Valutorna har skrivits som i boken.) Målet pågick tills 1879. Styresmännen friades och de f.d. kolonisterna ålades att betala rättegångskostnaderna, plus gamla och nya skulder. Många tvingades att betala mer än en gång för sina gårdar eller att gå ifrån dem. Tvisten ledde till ovänskap mellan parterna, som ännu var märkbar bland ättlingarna på 1970-talet.

När inbördeskriget utbröt 1861 bildade Bishop Hill ett eget kompani, Company D of Illinois 57th Volunteer Regiment. 113 män deltog i kriget. Utan tvekan, lämnade de en stor lucka bland den manliga arbetskraften som måste fyllas på något sätt vid den tidpunkt då nya hus skulle byggas på gårdarna som styckats av. Ett monument i parken är tillägnat Bishop Hill kompaniet.

Bishop Hill idag

Tegelhusen samt kyrkan och sjukhuset som Janssarna byggde har restaurerats och står kvar än idag. Det är dessa som gör Bishop Hill till det viktigaste svenska minnesmärket i Amerika. Husen är monument till de arbetsamma män och kvinnor som byggde Bishop Hill under svårast tänkbara förhållanden. De flesta historiska husen ägs och vårdas av Bishop Hill Heritage Association, grundad 1962, medan staten Illinois äger Colony Church och Colony Hotel (f.d. Bjorklund Hotel), samt parken. Stora summor åtgår varje år till reparationer och underhåll av de historiska byggnaderna.

Kolonisjukhuset byggt av trä är i dag en Bed and Breakfast. Så är det lägenhetshus som byggdes 1855 beläget närmast koloniaffären, medan lägenhetshuset byggt 1856 är privatbostad. Erik Janssons forna hem har tillbyggts flera gånger och är privatägt.

Köpmän har etablerat affärer som saluför allehanda varor, många med svensk anknytning, samt restauranger. I Steeple Building finns hembygdsföreningen kontor och utställningar av redskap och föremål som brukades i Bishop Hill under koloniåren och även senare. Colony Store drivs av Bishop Hill Heritage Association som presentaffär och souvenirbutik med importerat knäckebröd och andra varor. I Black Smith Shop har man kvasttillverkning, en krukmakarverkstad, och några vävstolar vari det vävs mattor, samt försäljning. Den byggnad som senast förvärvats av hembygdsföreningen är verkstaden som byggdes 1852 och som inrymmer det nuvarande postkontoret. Fester med program och demonstrationer av gamla hantverk anordnas April-December. Olof Krans målningarna, som inkluderar porträtt på kolonisterna, är samlade i Bishop Hill Museum, som invigdes 1988, uppfört och ägt av delstaten Illinois. Mejeriet har restaurerats och används till utställningar och program. F.d. skolhuset ägs av Bishop Hill Old Settlers' Associaton, bildat 1896. Det har utrustats med kök och används vid speciella tillfällen. Vasa Orden av Amerika etablerade ett nationellt arkiv i Bishop Hill, 1974. Omkring 200 personer är bofasta i byn. Flera vindverk i utkanten har förändrat landskapet, men också tillfört byn inkomster. Många koloniättlingar bor på välvårdade gårdar runt omkring på mark som tidigare tillhört kolonin.

Några kommentarer

Det är inte troligt att Jansson fått tillräckligt med anhängare för att bilda koloni om det inte varit för kvinnorna. Utan deras arbetsinsatser hade Bishop Hill heller inte varit det minnesmärke det är idag. Det är svårt att tänka sig att 147 män, varav en del var födda på 1700-talet, kunde sköta 8.000 acres mark (ung. 50 acres per man) och samtidigt bygga hus, sköta stallar, verkstäder, ångsågen, slakteriet, garveriet och skrädderiet, m.m. utan enorma insatser från kvinnor och ungdomar. Det låga antalet pojkar bland ungdomarna tyder på att många unga män hade rymt. Trots bristen på män ansåg man tydligen att diciplinen måste upprätthållas när man utvisade tio man för att ha kritiserat besluten. Eric Nordberg behövdes i kolonin för sin skrivkunnighet och återupptogs i församlingen efter att ha blivit utvisad. Han var prästson och hade anlänt i Amerika redan 1842. Innan han kom till Bishop Hill, hade han bott i Moline, Illinois, och i Minnesota, och var den som kunde mest engelska medan de flesta kolonisterna var analfabeter. Olof Johnson som gjorde de flesta affärerna för kolonin kunde knappast hålla reda på sina egna affärer. Tack vare protokollen som skrevs på både engelska och svenska känner vi nu till stridigheterna i kolonin. Klart är att styresmännens riskfyllda affärer bidrog till kolonins förfall. De pengar som kvinnorna vävt och spunnit ihop försvann snabbt i förlustbringande affärer. I celibatfrågan uppförde styresmännen sig som religiösa tyranner.

De största förlorarna bland Janssarna var förmodligen kvinnorna, som aldrig

tvivlade på sina överordnade och betalade med sina utarbetade kroppar. På grund av kvinnoöverskottet förblev många ogifta. Ensamma äldre kvinnor kunde inte acceptera jordlotter utan levde ut sina liv i något av husen i byn. Mera forskning behövs i ämnet om kvinnornas roller, men det finns mycket som tyder på att det till stor del var deras förtjänst att den religiösa andan hölls levande. De var 'limmet' som höll kolonin samman. Tyvärr finns det inte mycket material om kvinnorna bevarat. Charlotta Root är ett undantag. Hennes historia varierar beroende på källorna. Två starka män tävlade om både Charlotta Root och fru Bäck och Jansson vann i båda fallen, men fick betala med sitt liv i kampen med John Root. Denna händelse var givetvis djupt tragisk och satte en mörk stämpel på Bishop Hill. Charlotta hade emellertid nöjet att se sin son, John Root, Jr., växa upp och bli en respekterad advokat.

Koloniättlingen Philip Stoneberg intervjuade Helena Lindwall 3 februari 1908, men ställde inga frågor om kvinnornas roller. Mrs. Lindwall röjer emellertid att Erik Jansson var nykterhetsvän och kritiserade kristna som använde sprit och man kan ana att kvinnorna höll med honom. En hel del har skrivits om hur Anna Maria Stråle och Sophia Schön hjälpte Erik Jansson att hålla sig gömd i Sverige. Båda följde honom till Bishop Hill, där Anna Maria förblev ogift. Erik Jansson's andra hustru Sophia åtnjöt en visst inflytande i kolonin. Hon verkade bl.a. som engelsklärare, men efter celibatkontroversen i Bishop Hill flyttade hon till Shakerkolonin i Kentucky. Hon slutade sitt liv på Henry County Poor House. (See hänvisning till hennes minnesanteckningar nedan på engelska.). Sammanfattningsvis kan man säga att Jansson och hans styresmän kom att utöva större makt över kolonin än Sveriges präster någonsin hade i sina församlingar.

Text: Lilly Setterdahl

Om författaren
Lilly Setterdahl har skrivit 16 faktaböcker om emigrationen, utvandrare och svenska boplatser, två historiska romaner och en nutidsroman med svenska och andra etniska karaktärer. En utvandrarroman väntas utkomma 2017. Lilly har mottagit många utmärkelser, bl.a. Olov Isaksson Priset, 2009, för sin forskning och översättning av material rörande Bishop Hill Colony. Hon är maka till emigrantforskaren Lennart Setterdahl som innan han avled 1995 inventerade och mikrofilmade svenskamerikanska kyrkoarkiv och annat material i Nordamerika samt spelade in 3.000 intervjuer på band under 30 års tid. För sina insatser, vilka först och främst berikade samlingarna i Emigrantinstitutet i Växjö, blev han hedersdoktor vid Göteborgs universitet 1990. Lilly har tre söner bosatta i tre olika länder.

Samtliga svartvita bilder är från Setterdahls bildarkiv, och tagna antingen av Lennart eller Lilly Setterdahl.

Källor förutom de ovan nämnda:
Bishop Hill Heritage Association Archives, Bishop Hill, IL.Utskrifter av Bishop Hill Colony protokoll.
Swenson Swedish Immigration Research Center, Augustana College, Rock Island, IL. "The Bishop Hill Colony Papers," Mikrofilm.
"Brev från Bishop Hill" 1847-1855 transkriberade av Lilly Setterdahl. Vår Hembygd, Skriftserie utgiven av Hembygdens förlag, Östervåla. Häfte nr 4, 5, 6, 1980-1983. (Finns publicerade på engelska.) Häftena innehåller även artiklar och personuppgifter om Janssare som utvandrade.
Lilly Setterdahls privata samlingar.
Författaren är tacksam för dokument tillhandahållna av Todd DeDecker, director, Bishop Hill Heritage Association, och de privata forskarna Bob Nelson och John Norton. Digitalbilder av Olof Krans målningar har gjorts tillgängliga av Martha Jane Downey, Bishop Hill Historical Site. Övriga bilder är från Setterdahls Bildarkiv.

Rekommenderad läsning:
Olov Isaksson. Historien om Bishop Hill. Lts förlag, Stockholm, 1995.
Nobler Things To View: Collected Essays on the Eric Janssonists. Bishop Hill Heritage Association, Bishop Hill, IL 1998. Also contains "Erik Jansson's Farewell Address."
Maria Sandström. "Erik Janssarna: Relationer, Ledare, förkunnelse och kvinnor åren 1849-46. Högskolan Gävle, 2004. C-uppsats.
Butler-Wall, Brita. "Anna Sophia: Memoir of a Prophet's Wife." Se Swedish American Historical Quarterly, Sep. 2015 http://collections.carli.illinois.edu/cdm/singleitem/collection/npu_sahq/id/6227/rec/4

Nya spännande böcker från Sverige!

Hans Rosling, Ola Rosling, Anna Rosling Rönnlund
Factfulness : Tio knep som hjälper dig förstå världen

Erik Niva
Vår fotboll : Världens industri (Box)

Anders Roslund
Tre timmar

Ninni Schulman
Bara du

bokus

Gå in på bokus.com och välj bland över 10 miljoner titlar till ytterst låga priser.
Där framgår det även vilka länder vi levererar till.

Undervisning i Gammalsvenskby

Brev från svensklärare i Gammalsvenskby

(till Sverigekontakts lokalförening i Västervik)

Det är trevligt att höra dig igen och lära att ni är fortfarande intresserade av Gammalsvenskby och svenskspråk här. Det inspirerar och ger styrka att arbeta och undervisa i språk som vuxna och barnen lär sig frivilligt.

Det här året har jag två grupper människor i olika ålder och barn från olika klasser. Vi har svenska på tisdagar och torsdagar från klockan halv tre till fyra. Studenter arbetar i grupp, i par, läser texter, diskuterar, gör många intressanta aktiviteter, sjunger på svenska och rollspelar. De sjunger också svenska psalmer och visor i kyrkan när turister kommer på besök. Den 13de december firar vi Luciadag i klassrum. Svenskstuderande gillar den här högtiden och ser alltid fram emot den! Varje år besöker Luciatåget åldershem och inbjuder alla damer och herrar på kakor och kaffe där. Det är viktigt, därför att barnen lär sig att göra andra människor lyckliga och behåller svenska traditioner i Gammalsvenskby! Svenskstuderande tycker om att studera svenska!

När turister kommer på besök till Gammalsvenskby, har studenter möjlighet att träffas och kommunicera med svenska människor.
Gäster från olika delar av Sverige berättar om platser de bor på och deras liv där. Jag tror att det är bästa sättet att lära sig språk - lyssna och prata!

Våren kommer och vi hoppas att ha många trevliga gäster från Sverige!
Nu kommer fler turister till Gammalsvenskby, därför att vi har påbörjat turismprojektet Gotland-Gammalsvenskby i september! Jag tror att projektet kommer att hjälpa svenskstuderande att använda språk i verkliga situationer, inte bara i klassrum och utvecklas på olika områden!

Svenska är viktigt i Gammalsvenskby! Det är vår historia och Gammalsvenskbys framtid!

Med vänliga hälsningar, Larissa Beley

Dialekten i Gammalsvenskby

– en sociolingvistisk översikt

I våra föregående artiklar i tidningen Sverigekontakt började vi berätta om Gammalsvenskbydialekten, den märkliga svenska språkvarieteten som fortfarande talas i Ukraina. I denna artikel ska vi ge fler detaljer om dialektens nutida ställning och öde.

Gammalsvenskby är en by i södra Ukraina, vid stranden av Dnjepr. Den grundades 1782 av svenskar från Dagö, vilket var en del i processen av koloniseringen av de södra regioner som nyligen anslöts till det ryska imperiet. Som jag redan nämnde i föregående artikel, var antal utländska kolonister i dessa regioner mycket betydande, och de flesta av dem var tyskar. Antal svenskar i byn har aldrig överstigit ett tusen personer. Nu är de som kan den ursprungliga svenska dialekten mycket få. Den språkvarietet som används i daglig kommunikation i byn heter surzjik. Det är en övergångsvarietet mellan ryska och ukrainska; *surzjik* är ett gammalt ryskt ord som bokstavligen betyder ”råg med inslag av ogräs, dålig råg” > ”blandning”, i språkligt sammanhang en blandning av ryska och ukrainska.

I den sociolingvistiska karakteristiken av dialekten utgår jag från ett dokument utarbetat av en expertgrupp för hotade språk vid UNESCO (UNESCOs rekommendation). Den här rekommendationen gör det möjligt att ge en tämligen fullständig sociolingvistisk översikt och kan med framgång tillämpas för karakteristik av minoritetsspråk och hotade språk . Rekommendationen föreslår att karakterisera språk enligt nio faktorer; de flesta av dem har en värderingsskala på fem poäng, d.v.s. från det bästa läget till det värsta. I framställningen nedan räknar jag upp de här faktorerna och visar värderingarna för dialekten i Gammalsvenskby.

Faktor 1. Språköverföring mellan generationer.

Hotelsegraden för ett språk med denna faktor värderas i UNESCOs rekommendation enligt följande skala.

• *Utom fara* (5): alla generationer behärskar språket med trygghet.
• *Stabilt men hotat (5-)*: alla generationer behärskar språket i de flesta sammanhang men i vissa viktiga situationer undanträngs språket av ett visst mer dominerande språk; härvid måste man lägga märke till att flerspråkigheten i sig själv inte nödvändigtvis innebär något hot för språk.
• *Fara uppstår (4)*: de flesta barn behärskar språket men dess användningssfär blir inskränkt (t.ex. till kommunikation hemma eller inom familj).
• *Allvarlig fara (3)*: barn lär sig inte mer språket som ett första språk, fast deras föräldrar behärskar det. Föräldrarna är alltså den yngsta generation som aktivt använder språket; de kan tala det till sina barn, men de senare svarar dem inte på detta språk.
• *Hög fara (2):* endast far- och morföräldrar talar språket; föräldrarna kanske förstår det, men använder i regel inte språket i sin kommunikation med barn.
• *Den högsta faran (1)*: bara den äldsta generationen behärskar språket; det används inte i daglig kommunikation.
• *Försvunnet språk (0):* det finns ingen som använder eller minns språket.

Dialekten i Gammalsvenskby befinner sig i ett läge som är nära den högsta faran. Det är sannolikt att barn aldrig mer kommer att använda den som första språk. Även om dialekten återupplivas på något sätt (man behöver inte totalt räkna bort den här möjligheten), kommer den att vara ett inlärt språk.

Faktor 2. Antal talare.

Antal dialekttalare i byn som kan i någon grad vara lingvistiska meddelare överstiger nuförtiden inte ett antal på tio personer; nästan alla av dem är kvinnor.

Faktor 3. Förhållande mellan talarnas antal och regionens befolkning.

• *Utom fara (5):* alla talar språket.
• *Fara uppstår (4):* nästan alla talar språket.
• *Allvarlig fara (3)*: majoriteten talar språket.
• *Hög fara (2):* minoriteten talar språket.
• *Den högsta faran (1)*: Endast några talar språket.
• *Försvunnet språk (0)*: Ingen talar språket.

Antal byinvånare är ungefär 2000 personer. Följdaktligen hamnar dialekten igen antingen i ett läge av allvarlig eller mycket hög fara. Dialekttalarna utgör inte ett språkligt kontinuum; de är omgivna av en främmande språkmiljö, är öar i den och bildar inte ett fastland.

Faktor 4. Språkets användningssfärer.

• *Allomfattande användning (5)*: ett visst språk är ett medel i kommunikation och tänkande, det utgör en faktor i den nationella identiteten och används livligt för alla syften.
• *Flerspråkig paritet (4):* olika språk är reserverade för olika sfärer, d.v.s. ett visst språk överväger i förvaltningen, statliga inrättningar, utbildningsinstitutioner; ett annat språk används i daglig kommunikation eller i någon traditionsbesläktad sfär (t.ex. religiös).
• *Minskande sfär (3)*: en övergång till ett annat språk sker i daglig kommunikation mellan föräldrar och barn; föräldrarna och den äldre generationen kan fortfarande vara flytande i sitt modersmål medan barnen blir semitalare.
• *Begränsad eller formell sfär (2)*: språket begränsas till specifika områden (t.ex. vissa riter) och används vid ceremonier eller sammankomster av äldre personer; det finns många som förstår men inte talar språket.
• *Ytterst begränsad sfär (1)*: språket används av enstaka personer (vanligen av den äldsta generationen) vid vissa speciella tillfällen (t.ex. riter); det lever några som kommer ihåg vissa fragment av språket.
• *Utdött språk (0)*: används ingenstans och av inga.

När det gäller Gammalsvenskby har dialektens användningssfär aldrig överskridit dag-

lig kommunikation hemma och i lantarbetet. Det fanns kanske sagor, sånger och folksägner tidigare, men de är obekanta för dagens talare; förutom enstaka talesätt och ordspråk har jag inte skrivit ner några exempel på muntlig folklore. Det finns några små prosaiska stycken och dikter skrivna på dialekten, men de kan naturligtvis inte betraktas som litteratur. Såvitt jag vet har dialekten aldrig använts för några texter i pressen. Alltså har dialekten i alla tider uteslutande varit ett medel för muntlig kommunikation. Men i den här sfären utgör dialekten, åtminsone i den varietet som talas av flytande talare, ett helt funktionellt system och försörjer fullvärdigt alla behov av daglig kommunikation.

Faktor 5. Språkets synlighet på internet och I moderna medier.
UNESCOs rekommendation hävdar att om ett visst språk inte är synligt på internet och i nya kommunikationsmedier, utgör det en riskfaktor, även om språket fortfarande används i traditionella medier. Härmed kan man utgå från följande skala:
• *Dynamiskt (5)*: språket är bra representerat i alla moderna medier.
• *Kraftigt (4):* språket används i de flesta nya medier.
• *Receptivt (3):* spräket är i viss mån representerat i nya medier.
• *Kämpande (2):* språket är bara sporadiskt reprsenterat i nya medier.
• *Minimalt (1):* grad av representation är mycket låg.
• *Inaktivt (0)*: ingen representation.

När det gäller dialekten, används den inte som kommunikationsmedel vare sig på internet, i pressen eller i moderna medier.

Faktor 6. Tillgång till tryckt material för språkstudier.
5 – Det finns etablerad ortografi, läs- och skrivkunnighet är spridd; det finns tillgängliga ordböker, grammatiker, litterär tradition och moderna medier; språket används i förvaltningen och utbildningen.
4 – Språket har litteratur, studeras i skolan, men dess skriftliga form används inte i förvaltningen.
3 – Det finns texter som kan användas i skolutbildning; tryckta medier är frånvarande.
2 – Det finns anteckningar som kan användas av några i samhället; för andra har dessa anteckningar bara symbolisk betydelse; språkets skriftform studeras inte i skolan.
1 – Det finns en ortografi som är bekant för talarna.
0 – Talarna använder inte språkets skriftform.

Dialekten i Gammalsvenskby har alltid varit utan skrift. Jag har emellertid sett några personliga anteckningar skrivna av talarna i det svenska alfabetet. Ett följdriktigt skriftsystem för dialekten används bara av lingvister för vetenskapliga syften. Anton Karlgren som bedrev en fältstudie av dialekten på vintern 1905 begagnade sig av det så kallade landsmålsalfabetet, ett teckensystem utarbetat 1878 för fonetisk transkription av svenska dialekter. Landsmålsalfabetet är en motsvarighet till det Internationella fonetiska alfabetet, men visuellt skiljer det sig avsevärt från det sistnämnda. Det används fortfarande i modern dialektologi för fonetisk transkription. För själva dialekttalarna är detta system inte relevant därför att man behöver lingvistisk utbildning för att förstå och använda det. Under mitt studium av dialekten har jag utarbetat ett skriftsystem; dess utförliga beskrivning gavs i föregående nummer av Sverigekontakt (nr 1, 2018).

Faktor 7. Officiell politik beträffande dialekten.
UNESCO föreslår följande skala:
• *Jämlikt stöd (5):* Staten stödjer officiellt och på olika nivåer tillvaron av alla befintliga språk, även på lagstiftande nivå.
• *Differentierat stöd (4):* Staten stödjer minoritetsspråk officiellt, men differentierar funktionssfärer av det dominerande språket och minoritetsspråk.
• *Passiv assimilation (3)*: den indifferenta inställningen av den dominerande gruppen mot minoritetsspråk på villkor att det dominerande språket är de facto officiellt.
• *Aktiv assimilation (2):* Staten uppmuntrar inte användningen av några minoritetsspråk; offentlig utbildning för deras talare är bara tillgänglig på det dominerande språket.
• *Påtvingad assimilation (1):* Staten förklarar officiellt det dominerande språket som det enda nationalspråket; minoritetsspråk stöds inte.
• *Förbud (0):* Att använda ett minoritetsspråk är förbjudet, fast det kan talas hemma eller inom familjen.

När det gäller vår dialekt under 1900-talet, har dess tillvaro helt enkelt inte lagts märke till vare sig av myndigheterna eller i akademiska kretsar. Såvitt jag vet, har dialekten aldrig varit förbjuden, men heller aldrig fått något offentligt stöd. Dialekten har aldrig använts i skolundervisningen i byn, inte ens före revolutionen.

Faktor 8. Talarnas inställning till sitt eget språk.
Den här faktorn bör förknippas till historiska omständigheter och samhällskontext. Attityden till dialekten har inte varit sig lik under olika perioder och hos olika talare. Under de första åren efter kriget mottogs dialekttalet fientligt av icke-talare därför att dialekten associerades med tyska språket. Det var ödets bittra ironi eftersom byns svenskar led av de tyska fascisternas metoder lika mycket som andra byinvånare. Även nutida dialekttalare berättar om sitt bortdrivande till Tyskland med fasa. Denna fientliga inställning kunde inte undvika att påverka attityden till dialekten hos talarna själva. Dessutom var minnet av 1930-talets repressioner mot svenskbybor mycket starkt. Allt detta bidrog till att flytande dialekttalare inte talade dialekt till sina barn som föddes på 1940- och 50-talet. De här barnen har blivit den första generation där dialekten inte var första språk. Situationen kunde ha räddats under 1970- och 1980-talen när den äldre generationen kunde tala dialekt med sina barnbarn. Men det hände inte. De äldre pratade dialekt uteslutande bland sig själva, vilket faktiskt blev ett lingvistiskt självmord. "Ni behöver inte veta det" var ett svar en av de äldre talarna gav på sin dotterdotters fråga om vad och på vilket språk mormodern talade. Den här attityden har jag observerat själv. Under en av mina intervjuer lekte ett litet barnbarnsbarn bredvid, och jag frågade om mormodern talade dialekt med henne. "Vad behöver hon det för?" var mormoderns svar.

Å andra sidan är dialekten en avgjort stor dyrbarhet för de flytande dialettalare som jag arbetade med under mina resor till byn. Lidia Utas, till exempel, började gradvis själv ange ouppteckna de ord, lägga till användningsexempel och peka på brister i beskrivningen och således blev deltagare i studiet av sitt eget språk. När det var nödvändigt upprepade hon ordformer och fraser mycket tydligt, vilket gjorde det möjligt att noggrant nedskriva och kontrollera dem. Anna Portje, den äldsta dialekttalaren, uttryckte oro över att jag ständigt skrev ned isolerade ord, men – som hon tyckte – inte tillräckligt många användningsexempel och fraser. Dialektens beskrivning har överhuvudtaget blivit verklighet tack vare meddelarnas samarbete och engagemang och är sålunda också deras resultat.

Faktor 9. Nivå och kvalitet av språkets dokumentering och utforskning.
• *Högst (5):* språket har detaljerade grammatikor och ordböcker, mångfaldiga texter av betydande omfång, ständigt verksamma medier, audio- och videoinspelningar av hög kvalitet.
• *Bra (4):* en detaljerad grammatik och en rad tillfredsställande mindre grammatikor och texter; det finns litteratur, medier och audio- och videoinspelningar av hög kvalitet.

• *Medelmåttig (3):* en eller flera grammatikor; det finns ordböcker och texter men inga medier; några audio- och videoinspelningar.
• *Fragmentarisk (2)*: grammatiska översikter, ordlistor och textprov som är av nytta för beskrivning av en visst aspekt av språket men är inte tillräckliga för en allsidig och ingående beskrivning; det finns osystematiska audio- och videoinspelningar av skiftande kvalitet.
• *Otillfredsställande (1):* kortfattade grammatiska upplysningar och ordlistor, fragmentariska textprov, audio- och videomaterial fattas eller är helt oannoterade och omöjliga att använda.

De krav som ställs i denna skala verkar inte vara helt realistiska och tillämpliga. Den högsta nivån är faktiskt en nivå av ett stort språk som t.ex. svenska eller ryska. Inte varje språk som har en rik litteratur och ett stort antal talare har detaljerade akademiska grammatikor och ordböcker. Härvid kan det anmärkas att den första stora akademiska grammatik av ett sådant språk som svenska utkom inte förrän slutet av 1900-talet. För en stor mängd av mindre språk att nå en sådan nivå av utforskning och dokumentering är i princip omöjligt. De flesta nordiska dialekter (som faktiskt är ganska väldokumenterade) skulle få betyget 2: fragmentarisk om man tillämpar den här skalan till dem. Jag tycker att en ingående vetenskaplig grammatik, en omfattande ordbok, annoterade audio- och videomaterial skulle vara ett ideal i sådana fall som dialekten i Gammalsvenskby. Före vårt arbetes början var den nutida dialekten praktiskt taget outforskad (jag menar just dess nutida tillstånd; före revolutionen 1917 studerades dialekten av Herman Vendell och Anton Karlgren). I april 2018 satte Riksföreningen Sverigekontakt igång ett projekt vars närmaste syfte är att utarbeta en lexikalisk databas och en ordbok för dialekten.

Som man kan se från översikten ovan, är dagens ställning för dialekten mycket ogynnsam och oroandeväckande. Vilka är orsakerna till det? Framför allt är det de katastrofiska händelser från 1900-talets förra hälft: kollektiviseringen, repressioner och en atmosfär av fruktan från 1930-talet, bortdrivandet till Tyskland under andra världskriget när svenskbyborna förlorade sina hushåll och deportationen till Komirepubliken efter kriget. Resultatet av dessa händelser var att det normala livet i byn förstördes. Följdaktligen har dialekten berövats sin naturliga miljö. I dagens by stöds dialekten inte av några pragmatiska överväganden, såsom en önskan att resa till Sverige. För daglig kommunikation använder man ukrainska (surzjik). Det officiella språket är ukrainska, för utbildning behöver man ukrainska, ryska och engelska, för att umgås med svenskar som ofta kommer till byn behövs standardsvenska. De som kan tyska hör och använder det i byns tyska kyrka. Dialektens enda nisch är alltså daglig kommunikation mellan äldre personer.

Men frånvaron av pragmatisk stimulans och tragiska historiska händelser utgör inte den enda och kanske inte heller den viktigaste orsaken till dialektens nedgång. Det är bara intresse, vördnad och kärlek för sina rötter som kan rädda ett språk från utdöende och behålla det. Men detta kan inte ske på en tom plats och av ingenting; det måste finnas personer som har auktoritet och är respekterade i samhället, de som kan inge respekt och intresse för språket. I Gammalsvenskby bland dialekttalarna under 1900-talet fanns inte sådana personer, med tanke på att detta århundrade var den epok som krävde en kraftfull kamp för att behålla sitt språk. Det är inte realistiskt att förvänta sig att förståelsen av språkets värde och viljan att behålla det kan uppstå av sig självt, särskilt med repressioner och elände i bakgrunden.

Dialektens öde är inte unik utan utgör en del av den katastrofiska process av språks förvinnande som pågår i den nutida världen. Detta försvinnande har ägt rum under alla tider, men nu har denna epidemi spridits över alla kontinenter och pågår inte bara i någon misslyckad region. Enligt en pessimistisk värdering, kommer 90% av världens språk att dö ut under detta århundrade; enligt en mer optimistisk prognos kommer hälften av världens språk att försvinna till slutet av 2000-talet. Till skillnad från andra eländen sker denna katastrof omärkligt och drar inte till sig stor uppmärksamhet, inte ens av lingvister. Men för lingvistiken innebär försvinnandet av språk en förlust av dess viktigaste studieobjekt. Ett brådskande (och minimalt!) svar av lingvister på denna situation är, naturligtvis, utarbetande av detaljerade beskrivningar av hotade minoritetsspråk. Själva dokumenteringen och beskrivningen räddar inte ett språk från försvinnande, men det är ändå bättre än ingenting: ett obeskrivet och icke-dokumenterat språk försvinner utan spår och för alltid, medan dokumenteringen åtminstone innebär att språket inte försvinner spårlöst. En detaljerad vetenskaplig beskrivning av ordförrådet och grammatiken inte bara behåller ett språk för vetenskapen utan kan även utgöra en bas för dess återupplivande.

Text: Alexander Mankov

UTBLICK RYSSLAND

En gömd svensk pärla

i Rysslands västligaste punkt

När man reser till Kaliningradområdet, reser man inte bara till en trakt känd för bärnstensutvinning. Alla ryssar vet att regionen är Rysslands västligaste punkt, så att åka till den västligaste staden Baltijsk, se den västligaste fyren och besöka den västligaste järnvägsstationen tillhör de absoluta måstena.

Vi, det vill säga min man och jag, ville dock vara effektiva och kombinera besöket av allt det där ”det västligaste” med ett par kyrkoruiner och gamla förfallna preussiska slott, vilket i praktiken betydde att vi inte fick så extremt mycket tid i den västligaste staden. Vår guide tyckte dessutom att staden Baltijsk är så liten att det går att se allting på en halvtimme. Huvudtorget, strandpromenaden, kyrkan – plus ett litet stopp vid Östersjön för att titta på härliga båtar och krigsskepp. Och för att uppleva en alltmer populär aktivitet – att mata en större flock vita svanar. Lägg därtill ett kortare besök på östersjökusten för eventuellt bad eller bärnstensplockning. Sen finns det inget mer. Enligt vår guide.

Och det är där felet ligger. Den relativt lilla staden är så rik på historiska platser samt utgör en så märklig blandning av arkitektoniska mästerverk att man enkelt glömmer bort tiden och dyker djupt in i stadens spännande förflutna. Det hela började på 1200-talet med en liten bosättning vid kusten som 1363 nämndes som Pile, senare Pillau. Namnet härstammar från det preussiska ”pilis”, som betyder ”fästning”, vilket talar ganska tydligt om att det redan då fanns en mindre befästad borg här.

Den stora utvecklingen började faktiskt efter en hemsk naturkatastrof. 15 september 1510 svepte en förfärlig storm över den här delen av landet. Som resultat bildades ett litet sund, som än idag åtskiljer Baltiska näset från fastlandet. Sundet blev segelbart, och den befästa byn började växa tills den blev en viktig transportknutpunkt och en riktig hamnstad.

1600-talet blev en orolig tid för Pillau, som då tillhörde Brandenburg. 6 juli 1626 dök 37 svenska skepp upp, ledda av självaste Gustav II Adolf. Han landsteg här, och det tog bara tre timmar innan fästningen föll och hamnade i svenskarnas händer. Pillau förvandlades först till operationsbas och senare, efter stilleståndet i Altmark 1629, till uppbördcentrum för skatten från de preussiska städerna som Sverige erhållit.

Nästan direkt efter invaderingen av Pillau lät Gustav II Adolf anlägga ett nytt stjärnliknande citadell med fem bastioner, och dagen då det började byggas anses ofta vara stadens födelsedatum. Tanken var att Pillau skulle förvandlas till en militär bas för det protestantiska Sverige i kamp mot det katolska Polen. Enligt kungen behövdes denna ”dåliga sandmark” endast temporärt: kungen lär aldrig ha varit i Pillau igen. Kring fyra tusen personer hämtades hit för att uppföra ett nytt citadell, men de flesta dog tyvärr i pest redan året därpå. Uppförandet återupptogs år 1632 – samma år som Gustav II Adolf stupade. Minnet av hans gärning lever dock fortfarande kvar: än idag kallas borgen för svenska fästningen.

Gustav II Adolf ville se sin nya bas som en femspetsig stjärna, och projektet skulle ledas av en holländsk arkitekt. Varje sida skulle bestå av en jordvall med en längd på 80 meter, och i varje hörn skulle det stå en bastion med eget namn, som senare döptes till Ludvig (också kallat Albrecht), Preussen, König (vilket betyder ”kung”), Königin (vilket betyder ”drottning”) och Kronprinz. Runt omkring byggdes ett trästaket.

Borgen omringades av en lagom stor vallgrav som var 40 meter bred och upp till 6 meter djup. Längs dess yttre sida skulle fem raveliner uppstå. De fick också sina preussiska namn: Ludvig, Storhnest, Faulwinkel, Kronwerk och Schinkenschanz. De först- och sistnämnda är bäst bevarade; Ludvig fungerar dessutom som huvudingång. Tittar man lite noggrannare så kan man ana en väldigt vittrad, nästan försvunnen preussisk örn som sitter strax över porten. Denna symbol syntes tidigare på de flesta viktiga byggnader i trakten, men efter Pillau blivit en del av Sovjetunionen försökte man få bort de gamla relieferna som påminde om stadens preussiska historia. Resterna av den här örnen är dock lite speciella: hela stadsvapnet är täckt med spår från skott som tillkom under belägringen av borgen under andra världskriget.

Gustav II Adolfs borg hade tre infarter; senare smyckades huvudporten med tre skulpturer som skulle föreställa krigsguden Mars samt två furstar, Georg Vilhelm och Friedrich Vilhelm. Just Marsstatyn var av särskilt intresse eftersom många trodde att guden egentligen föreställde ingen annan än självaste Gustav II Adolf som därifrån skulle drömmande och längtande blicka bort mot sitt hemland.

Fästningen skulle fungera som militär institution – denna funktion har citadellet faktiskt alltid behållit: även i våra dagar är det en bas för ryska soldater som gör lumpen inom flottan. Hela staden var tidigare förbjuden att besöka, men nu öppnas den alltmer, även om utländska medborgare fortfarande har lite begränsad tillgång till vissa områden här.

Redan från början liknade borgen ett slags värdeskåp: det fanns flera källarvåningar med reglerad temperatur och fuktighet, där man kunde bevara skatter och pengar. I hopp om

Pillau citadell

Ingång Pillau

att erövra Ryssland hade exempelvis Vladislav IV av Polen (död 1648) sin krona här, men när planerna inte uppfylldes lämnades den kvar på borgen som ersättning för de enorma skulder som Vladislav inte kunde betala ut till sin allierade preussiska furste.

Till och med under andra världskriget kom dessa källare till nytta: här bevarades många värdesaker som tyskarna tagit hit från de ockuperade territorierna. När kriget var slut minerade tyskarna alla de hemliga källarna och underjordiska gångarna, samt delvis förstörde, delvis tog med sig ritningarna över borgen så att garnisonens soldater inte skulle kunna förföljas av den sovjetiska armén. Sovjetunionens ledning vågade då inte riskera minröjares liv, och därför murades gångarna in – det är nog därför det idag spekuleras bland annat om att det världskända bärnstensrummet, som 1716 överlämnades som en gåva från den preussiske kungen Fredrik Vilhelm I till den ryske tsaren Peter den store, ligger dolt och bortglömt i denna svenska borg i Pillau.

Olika underjordiska tunnlar kring fästningen är verkligen mytomspunna. Vissa tror att innan Röda armén erövrade dessa trakter så fanns det minst tre gångar här, åtminstone en av vilka hade skapats av svenskarna själva. Någon tunnel hade uppenbarligen använts av lokalbefolkningen för att ta sig till andra sidan av sundet. Denna gång tillämpades vid behov av ett sjukhus, som öppnades här under andra världskriget. När staden föll sprängdes tunneln och fylldes med vatten. Ingen undergång är undersökt än.

Att borgen – och därmed staden – hamnade i Sovjetunionens händer är inte så förvånande, men en del undrar hur det kom sig att Pillau åter blev preussiskt. Orsaken är rätt enkel. Efter förklaring av ett nytt stillestånd mellan Sverige och Preussen 1635 skulle svenska trupper lämna Östra Preussen, där Pillau låg. Borgen var vid den tidpunkten ofullbordad, och enligt överenskommelsen skulle alla påbörjade militära objekt förstöras – dock hade Pillau ett så bra strategiskt läge att den preussiska fursten Georg Wilhelm föredrog att köpa ut citadellet från svenskarna. Priset var rätt högt: 10 000 daler, vilket den preussiska ledaren inte hade råd med. För att kunna få fram pengarna tvingade han alla hushåll i Pillau att betala extra årlig skatt på 3 gulden.

Dessvärre så fick man brist på mat i garnisonen på vintern år 1637. Det stod så illa till att soldaterna bestämde att plundra ett utländskt skepp för att få tag på proviant och pengar. Georg Wilhelm insåg då att det kanske hade gått för långt och befallde att garnisonen i framtiden alltid skulle förses med de nödvändigaste produkterna. Skatten sänktes, medan bönderna beordrades att leverera en viss kvantitet korn, så att soldaterna alltid skulle ha tillgång till mat.

Samtidigt så växte citadellet Pillau som aldrig förr. Brandenburgarna såg till att bygga ut det så snabbt som möjligt, så befästningen stod färdig år 1670, även om nya ombyggnationer och förbättringar tillkom under de efterföljande trehundra åren. Guvernörens bostad, en stenkyrka (som ersatte en äldre träkyrka), stall och enklare bostäder kompletterades med två stenbeklädda raveliner, medan de resterande tre fick stöd av vallar. Arsenalen bestod av 45 olika typer av vapen och tre mörsare. Byggmaterialet kom från den närliggande fästningen Balga (där man senare anlade ett stenbrott) eller köptes direkt från Sverige.

Så småningom förvandlades Pillau till en flottbas, där lotsar, köpmän och tidigare officerare bosatte sig strax utanför borgen. Här byggdes de första skeppen i det självständiga Östra Preussen. Furstarna förstod ganska tydligt stadens strategiska betydelse och såg till att Pillau skulle växa och utvecklas. Här byggdes en kvarn och en fyr, och invånarna fick tillstånd att handla direkt med ägarna av varor som transporterades på större skepp. 1660 bodde det cirka 300 personer i Pillau – kanske inte så mycket i våra dagar, men rätt många för en liten befästningsstad på 1600-talet.

Vid den tiden uppstod också ett annat problem. I och med att Pillau blivit en flottbas och en strategiskt belägen fästning behövde man ha bättre utsikt över eventuella krigsskepp som närmade sig landet. För att åstadkomma detta hade man huggit ner alla träd och buskar på stranden, vilket hade lett till att sanden började vandra och förstöra utvecklingen av Pillau. För att bekämpa vandringen av sanden började man plantera nya växter vid kusten, men det hjälpte inte så mycket: i mitten av 1700-talet hade en del av stadsbefästningen försvunnit i sanden.

1700-talet var ett viktigt sekel i Pillaus historia. Det fick stadsprivilegier, eget stadsvapen (som fortfarande finns kvar) och eget stadshus (som dock förstördes under andra världskriget). Rysslands tsar Peter den store, som 1697 besökte staden för första gången, kom hit ytterligare två gånger för att lära sig mer om artilleri och moderna fortifikationsmetoder. När han sedan återvände till Sankt Petersburg lät han anlägga stadens äldsta del (och dagens främsta sevärdhet), Peter-Paulfästningen – just efter förebild av Gustav II Adolfs Pillau.

Så började en lång och komplicerad historia av en liten halvhemlig stad – Rysslands västligaste, som under årens gång fått se preussar, tyskar, fransmän – och nu även ryssar. Mycket har förstörts under seklens gång, nästan ingenting finns kvar av de tidigare pampiga tyska och preussiska husen, lite är bevarat av den gamla svenska fästningen Pillau – och själva Pillau heter numera Baltijsk, alltså ”staden vid Baltiska sjön” (som Östersjön heter i Ryssland). Det som dock inte förändrats är stämningen. Varje sten här bär på minnen om spännande händelser, blomstring och undergång – samt många mystiska gåtor som återstår för forskare att lösa...

Text: Julia Antonova

Vasa orden av Amerika:

Årets Svensk-Amerikan 2018

Bruce Karstadt föddes 1951 i Lindsborg, Kansas, en stad grundad av svenska immigranter 1869 och till vilken hans farfars föräldrar immigrerade i slutet av 1800-talet. Bruce Karstadt har en akademisk examen i historia och statsvetenskap från Bethany Collage. Han är fjärde generationen i sin familj som avlägger examen vid denna institution. Senare ingick han i Bethanys administration som juridisk rådgivare och assisterande rektor. Bruce Karstadt fortsatte att studera vid Washburn University School of Law, där han erhöll doktorsgraden i juridik.

Intresset för att stärka svenskamerikanska relationer väcktes då han ingick i organisationskommittén för 350-årsfirandet år 1988 av den svenska kolonin ”Nya Sverige”.

1990 utsågs Bruce Karstadt till ordförande för American Swedish Institute (ASI) i Minneapolis, Minnesota, en organisation bildad 1929 av den svenske tidningsutgivaren Swan J Turnblad.

Under Bruce Karstadts drygt 25-åriga ledarskap för American Swedish Institute har ASI blivit den ultimata plattformen för att presentera svenskhet i dagens USA. Bruce Karstadts vision att utveckla ASI till ett svenskamerikanskt kulturellt centrum nådde sin kulmen när den ursprungliga byggnaden – Turnblad Mansion – från 1908, år 2012 kompletterades med en arkitektoniskt och ändamålsenligt fulländad byggnad för att matcha dagens behov av utställningsytor, arkiv och samlingssalar. Bruce Karstadt har aktivt verkat för att byggnaden skall uppfylla alla miljökrav för att erhålla certifiering som ”green building”.

Sedan utbyggnaden har ASI fortsatt att utvecklas som en intressant mötesplats för alla människor. 2016–2017 välkomnade ASI över 150 000 besökare. Det prisbelönta kaféet FIKA har blivit ryktbart. ASI har utvecklats till ett lagom stort och levande museum och kulturcentrum som presenterar internationellt kända konstnärers arbeten, ofta i samarbete med flera ledande institutioner i Minnesota, Sverige och Norden.

Svenska besökare har visat ett förnyat intresse för emigrationen från Sverige till USA och hur livet blev i det nya landet. Från amerikansk synvinkel är intresset stort för svenska värderingar, svensk politik, design, arkitektur, hantverk och inte minst svenska konstutövare. Idag ryms allt detta i ASI. Tack vare Bruce Karstadt har American Swedish Institute blivit en mötesplats med fokus på Sverige ur nya spännande perspektiv.

ASI lägger ner mycket arbete i kommunens tjänst, speciellt med att engagera nyanlända familjer från Somalia, Mexiko, Laos och andra länder vars migrationshistorier speglar dem från 1800-talets och tidiga 1900-talets immigranter från de Nordiska länderna.

1995 utnämndes Bruce Karstadt först till svensk honorärkonsul och sedan 2003 har han tjänat som svensk honorär generalkonsul för Minnesota, Norra och Södra Dakota, Iowa och Nebraska.

Karstadt tjänstgör i många styrelser och kommunala kommittéer, inklusive Friends of House of Sweden i Washington DC och American Friends of Uppsala University. Han tjänstgör också i styrelsen för the Minnesota chapter of the Swedish-American Chamber of Commerce, Swedish Council of America, Association of Midwest Museums och Swenson Swedish Immigration Research Center.

År 2014 erhöll Bruce Karstadt Kungliga Nordstjärneorden, kommendörs grad, av HM Kung Carl XVI Gustaf. År 2013 erhöll han en förtjänstmedalj från Uppsala kommun, den första som givits till en icke-kommuninvånare som erkännande för hans arbete med att bygga internationellt partnerskap och förståelse mellan systerstäderna Minneapolis och Uppsala. År 2012 erhöll Bruce Karstadt Carl Sandburg-medaljen från The Swedish-American Historical Society.

Vasa Orden av Amerika, är mycket stolt över att utnämna Bruce Karstadt till Årets Svensk-Amerikan 2018.

Firandet av Bruce Karstadt sker i Växjö den 6–12 augusti 2018.

Vasa Orden av Amerika har årligen sedan 1960 utnämnt en Årets Svensk-Amerikan för att uppmärksamma den svenska utvandringen till Nordamerika. Utmärkelsen kan även ges till en svensk som verkat i USA/Kanada och gjort fina insatser som bevarar och påminner om de starka band som finns mellan våra länder. 58 personer har fått utmärkelsen. De representerar ett brett spektrum av kompetens och talang, kvinnor lika väl som män.

Mottagare av den hedersutmärkelse de senaste åren: 2008 Barbro Osher, generalkonsul, 2009 Anne-Charlotte Hanes Harvey, dramaprofessor, 2010 John E. Norton, statsvetare/historiker, 2011 Kerstin Lane, museichef, 2012 Ingvar Wikström, entreprenör för svensk matkultur, 2013 Martina Arfwidson VD Face Stockholm, 2014 C. Fred Bergsten, ekonom, 2015 Emily Tepe, artist, 2016 Nils Lofgren, musiker, 2017 Jan Eliasson, diplomat.

För Vasa Orden av Amerika:
Catherine Bringselius Nilsson, Ordförande

SWEA
Swedish Women's Educational Association International, Inc.

SWEA delar ut 250 000 kronor till framstående företrädare för svensk kultur och tradition i världen

Tre stipendiater mottar USD 10 000 vardera från SWEA International

Agneta och Gunnar Nilssons stipendium för studier av interkulturella relationer tilldelas språkforskaren Tove Larsson

Tove Larsson, forskare inom engelsk språkvetenskap, undersöker vad som utgör framgångsrik interkulturell kommunikation då personer med olika modersmål kommunicerar på engelska i internationella sammanhang. Resultatet av forskningen ska tillföra kunskap och insikt hur engelsk-undervisningen vid universiteten kan utformas för att hjälpa personer med olika modersmål att delta i globala sammanhang på ett förtjänstfullt sätt.

Sigrid Paskells Stipendium i Scenkonsterna tilldelas skådespelaren Nils Wetterholm

Nils Wetterholm, skådespelare från Stockholm, slutför nu sin utbildning på Teaterhögskolan i Luleå och visar stor framåtrörelse i sin utveckling. En lyssnande ensemblemedlem och en kreativ kraft i de konstnärliga sammanhang där han medverkar. Nils har en spännande scenisk fantasi och ett personligt uttryck som ger honom alla förutsättningar att fortsätta utveckla sitt eget unika konstnärskap både i Sverige och internationellt.

SWEAs Stipendium för forskning i svenska språket, litteraturen och samhället tilldelas doktorand Heidi Synnøve Djuve

Heidi Synnøve Djuve, doktorand vid University of Aberdeen, UK., mottar stipendiet för avhandlingen *The Scandinavian Medieval Specula.* Projektet avser jämföra två s.k. furstespeglar, från medeltiden: den norska Konungs skuggsjá från 1200-talet och den svenska Konungastyrelsen från 1300-talet. Avhandlingen kommer öka kunskaper om det förmoderna Skandinaviens språk och kultur och de förändringar i politisk ideologi som texterna vittnar om.

Mer information om årets stipendiater finns på **www.swea.org**

Presskontakt: Christina Hallmert, SWEA Internationals ordförande
E-post: president@swea.org **Telefon:** +39 3355716381 **Webb:** swea.org

FAKTA OM SWEA
SWEA *är ett GLOBALT NÄTVERK med 7 000 svensktalande kvinnor i ett 70-tal avdelningar och ett 30-tal länder.* ***SWEA*** *är den största Sverigefrämjande organisationen utanför Sverige och vårt syfte är att främja det svenska språket samt sprida svensk kultur och tradition.* ***SWEA*** *ger ut donationer och stipendier för över två miljoner kronor per år.*

www.swea.org

Promotion of Swedish Culture and Tradition

Vem bestämmer över språket?

Tjugo språkhungriga svensklärare från olika delar av norra och östra Tyskland slukade Sofia Tingsells föredrag om Vem bestämmer över språket. Institutioner med språkmakt, språkaktivister och språklagar men även vi språkbrukare har stort inflytande på nyord, betydelseförskjutningar i språket och vad som anses rätt eller fel.

Många frågor och intressanta diskussioner även om användbarhet i svenskundervisningen följde av Sofia Tingsells föredrag. Det blev en informativ och givande dag enligt alla.

De svenska nätverken träffas två gånger om året i Hamburg, Nordrhein-Westfalen och Niedersachsen. Här samlas svensklärare och lektorer, har utbyte om språkliga, didaktiska och metodiska frågor inom svenskundervisningen men även om svenskt samhälle och svensk kultur. Sverigekontakt finansierar och organiserar föreläsare från Sverige.

Det är en mycket stor tillgång när experter på olika områden kommer från Sverige och ger oss som inte bor i Sverige aktuell information på många plan. Tack Sofia! Tack Sverigekontakt!

Text: Louise Mårtensson Mussweiler
ansvarig för Svenska nätverket i Niedersachsen

Att utanför Sveriges gräns erövra skolan åter…

(TACK, TEGNÉR, FÖR PARAFRASMÖJLIGHETEN PÅ SVEA)

Svensk skola är den offentliga scenens ständiga debattämne, för lärare, elever, föräldrar, politiker. Hur ska den bli bättre, jämlikare, mera kunskapsfokuserad, hur ska betygssystemet göras begripligt och rättvist, ska ansvaret överföras till staten igen, ska lärarutbildningen ändras för femte gången på tre decennier?

Som lärarutbildare under en evighet drabbas man ofta av en viss been-there-done-that-trötthet. Botemedel, åtminstone temporärt, för att återfå tilltro och glädje, kan vara att besöka en svensk skola i utlandet.

Som förstagångsbesökare i februari på miniatyrkontinenten Gran Canaria, den lilla runda ön med olika klimatzoner och mycket varierande natur, bodde jag i San Agustin, i det område där svenska skolan och svenska kyrkan finns, och jag tog tillfället i akt att, medförande en bunt barn-och ungdomsböcker, göra ett studiebesök. Jag mottogs av rektor Josefine Karlsson, hennes engagerade kolleger, en svensk lärarpraktikant och en stor samling glada barn med skoltröjor på en vacker och väldesignad skolgård där klätterredskapen och fotbollsmålen samsades med palmer. Skolan är liten men mycket funktionell med välplanerade klassrum och ett rejält bibliotek.

Svenska skolan i San Agustin – den äldsta turistorten på Gran Canaria – har ett halvt sekel på nacken. Svenska entreprenörer började då bebygga ett område, Rocas Rojas, och behovet av skola uppstod – först låg den i Las Palmas, flyttade sen till Maspalomas, nu sen dryga 20 år på nuvarande plats. Elevantalet är ökande, nu ca 60, fördelade över alla årskurser från förskola till gymnasium – även om högstadie-och gymnasieeleverna genomför de sedvanliga distansstudierna via Sofia distans med hjälp av skolans handledare.

Eleverna går där längre eller kortare tid – men sammanhållningen är god, betygsresultaten likaså. Och beredvilligheten och vanan att ta emot lärarstudenter för praktikperioder är ovärdelig. En checklista för En God Skola torde alltså vara: lagom storlek, uthållig skolledare, engagerad personal, tydliga kunskapsmål, fint hus. That's it.

Och vilken elev skulle inte gilla att varje morgon gå in genom en skolport draperad i bougainvillea?

Text: Ulla Berglindh

TRÄFFA KAROLIN

Jag är Karolin. En vanlig ungdom som går i skolan, tränar och träffar sina vänner på fritiden. En av Estlands 1 318 705 invånarare. För tre år sedan när jag var 16 år gammal hade jag min första lektion i svenska. Nu är jag nästan 20 och svensklektioner har fortfarande plats i mitt schema. Det är något som inte har förändrat sig men det finns några andra faktorer som har gjort det. När jag började studera på gymnasiet, fanns det mycket som var annorlunda. Det var jag, som var annorlunda.

Jag har bott i Tallinn i hela mitt liv. På somrarna tillbringade jag tid med mormor, morfar och min bror i Käsmu, en liten by vid havet. Jag kommer fortfarande ihåg hur vi spelade fotboll på vår bakgård med min brors vänner och jag var alltid den enda flickan. Och hur vi gick för att plocka hallon för att äta med pannkakor som mormor hade bakat. Det var så enkelt att vara barn.

När jag blev äldre, ville jag vara mer i staden än på landet. Jag tyckte att livet på landet inte var "kul" och jag hade bara en vän där. Nja, en vän kan jag inte säga. Hon var bara en flicka som jag kunde vara med när min bror spelade basket med sina vänner och jag var för kort för det. Egentligen tyckte jag mer om att vara ensam. Jag hade min egen samling av glasbitar jag hade hittat på stranden och som havet hade polerat. Jag ritade på några av dem. Flickan började göra samma sak men jag tyckte inte om det. Det var ju min hobby! Men jag visste att mina bilder var mycket vackrare.

Det var egentligen min förskollärare som först märkte att jag var bra på konst. Och sedan kom min mamma, pappa och alla andra. Jag var lycklig för att jag var bra på något. De första nio åren gick jag i konstklassen som fanns i min skola. Jag blevr chockad när jag såg att mina nya klasskamrater också kunde rita! I förskolan hade jag varit den enda. Alla trodde att jag skulle bli en konstnär men jag hatade det där ordet och gör det fortfarande. Jag var 9 år gammal när jag kom på vad jag ville göra – och det var att dansa. Jag gjorde det i åtta år och sedan blev jag trött på det också.

Jag dansade också det första året på gymnasiet. Men då förstod jag att mitt liv var jättetråkigt. Jag kom ihåg att jag hade fått ett telefonsamtal från min vän för några veckor sedan. Hon pratade om utbytesstudenter och frågade mig om jag också ville bli en. Egentligen var det bara jag som gjorde utbytesåret och inte hon. Jag valde att åka till Österrike. Och med Österrike valde jag att leva ett år någonstans jag aldrig hade varit, med människor som jag aldrig hade sett och vars språk jag inte alls kunde prata. Det var svårt. Det var en utmaning. Men det var också en möjlighet. En lärorik erfarenhet. Jag är jätteglad över att jag bestämde mig för att göra det.

Under de senaste åren har jag koncentrerat mig mer på ämnen, aktiviteter och teman jag verkligen gillar – både i livet och i skolan. Jag har blivit tillräckligt gammal för att förstå att man inte kan vara bra på allting. Svenska är något som spelar en stor roll i mitt liv och jag kunde inte vara gladare över att jag valde att studera det. När jag först började läsa svenska, visste jag inte vad som väntade mig men nu känner jag mig rikare eftersom jag kan prata ett språk som inte är så vanligt i Estland.

Hur man får för sig att

starta en svensk skolförening

Om man får barn när man bor utomlands, inser man rätt så snabbt att det här med att ge vidare svenskan inte är så lätt som man kanske kunde föreställa sig. Att som en ensam svensktalande person klara av det, kan vara rent utopiskt. Därför brukar man som förälder söka sig till andra i samma situation och försöka träffas i grupp med barnen. Detta kan ske i spontana träffar eller under mer organiserade former. Här berättar Linda Endfeldt från Ahrensburg utanför Hamburg om hur hennes tankar gick när hon startade en svensk skolförening. Linda är civilingenjör , bor sedan 17 år i Tyskland och är mamma till två döttrar, 8 och 6 år gamla.

Under mina båda mammaledigheter brukade jag åka till svenska sjömanskyrkan i Hamburgs hamnområde (Gustav-Adolfskyrkan) på tisdagförmiddagarna för att gå på deras småbarnsgrupp.

Första gången som jag kom dit var jag försenad. De andra mammorna satt i en ring runt en stor hög med gossedjur på ett täcke på golvet med sina bebisar och småbarn framför sig. De hade redan börjat sjunga. Det lät vackert och jag insåg förskräckt att jag också förväntades sjunga. Och att alla vuxna skulle höra det. Det är en sak att kraxa fram barnsånger själv hemma, en annan när andra vuxna lyssnar. Jag funderade kort. ”Ja, någon måste ju lägga ribban lägst”, tänkte jag och stämde upp i sången. ”Nu behöver i alla fall ingen annan skämmas längre.”

Efter 1 års föräldraledighet började jag jobba igen. Eftersom det för mig är viktigt att barnen lär sig svenska och känner sig hemma i den svenska kulturen, hade jag tänkt gå på barnträffen på onsdageftermiddagarna. Det var visserligen kl. 15:30 och jag jobbade vanligtvis till ca kl. 18, men på något sätt skulle det gå. Trodde jag. Ville jag. Hoppades jag. Det gick bara en enda gång, när jag var ledig en onsdag.

Flytt förändrade förutsättningarna

Så småningom flyttade vi till Ahrensburg norr om Hamburg och bodde ännu längre bort. Nu insåg jag att det definitivt inte skulle fungera att åka till barngruppen i svenska kyrkan, hur mycket jag än ville.

Jag sökte på nätet för att se om det fanns andra träffar antingen närmare eller på helgerna, men jag hittade ingenting. Från min svenska kollega med jämnåriga barn fick jag höra att inte heller hon fick ihop det. Det fick mig att börja tänka att det säkert fanns fler i samma sits. Att andra hade samma behov och önskan om att få sina barn att hålla igång och förbättra svenskan, men att de liksom jag bara kunde på helgerna.

Starta ”eget”

Så vad gör man om det inte finns några passande svenska barngrupper i närheten? Jo, man startar en själv. Sagt och gjort, jag fun-

derade på hur jag helst skulle vilja ha det om jag fick önska fritt. Vi skulle visserligen kunna träffas hemma, men jag ville gärna att det skulle vara något speciellt, lite utöver det vanliga, även för mina barn.

Jag började leta efter lämplig lokal, som förstås inte fick vara för dyr. På nätet läste jag att man kunde hyra klassrum för en liten slant, men när jag ringde och frågade var det inget någon visste något om. Jag tittade på kartan vad det annars fanns för alternativ och ringde runt. Men det var svårt. De hyrde inte ut eller bara på vardagar eller var dyra. När jag nästan gett upp, ringde jag till ett ställe där jag egentligen utgick från att få ett blankt nej. Jag presenterade mig och berättade att jag sökte efter en lokal för att stötta svensktalande barn i deras hemspråk. Efter en dryg vecka ringde de tillbaka och sa ja!

Nu hade jag en lokal och behövde ”bara” hitta andra barn (och föräldrar). Jag satte ihop ett koncept och skrev ihop en flyer. Den la jag upp i Facebook-gruppen ”Svenskar i Tyskland” samt mailade till de svenska mammorna som jag kände. Det visade sig att jag hade haft rätt. Det fanns fler svenska föräldrar som inte hade tid på vardagar eller som bodde för långt bort, men som gärna ville gå på svenska träffar med sina barn.

Aktiviteter på träffarna

När vi träffas sjunger vi svenska sånger, både klassiska barnsånger och årstidsanpassade sånger som tex. Valborgs-, midsommar- och julsånger. Vi har läs- och skrivövningar och pysslar på olika teman för att utöka ordförrådet, vi fikar med svenska kakor och bullar och avslutar med sagostund och svenskt godis. Vi har trevligt ihop både vuxna och barn. Med tiden har ambitionsnivån ökat. I början var det enbart trevligt ihop på svenska som gällde, men efter hand kom en önskan om att verkligen lära barnen både svenska språket, kulturen och historien. Därför införde jag läs- och skrivövningarna (vilka faktiskt är poppis bland barnen) och olika teman för varje träff. Allt från Sveriges landskap till vikingar.

Starta officiell svensk skolförening

Förra året bestämde vi oss för att starta en svensk skolförening och ansöka om att bli godkända av Skolverket. Det är inte så svårt som det kan tyckas. På Skolverkets hemsida (se rutan) står vad som krävs för att bli godkända och hur man kan söka bidrag. Dessutom fick vi hjälp från en annan svensk skolförening (tack svenska skolföreningen i Bologna), som berättade hur de gått tillväga.

Vi var några familjer med sammanlagt sju barn i åldern 6–11 år som grundade föreningen. För dessa barn sökte vi bidrag. De barn som är yngre eller ej bidragsberättigade är förstås fortsatt välkomna.

Tack vare bidraget från svenska staten kan vi köpa fler böcker och skrivövningar samt annat läromaterial och professionalisera undervisningen. Barnen är mycket giriga att lära sig svenska och läs- och skrivövningarna går hem hos dem.

Även om det är en del förberedelser, så är det också mycket givande. Att se barnens svenska förbättras och framför allt att de gärna och med stolthet går till svenska skolan ”Trollskogen i Ahrensburg” peppar mig att fortsätta. Bästa feedbacken är när någon måste åka hem tidigare och blir arg för att hen inte får stanna till slutet.

Dessutom får jag lära känna andra trevliga svenskar som alla har olika bakgrund och en egen spännande historia om hur de hamnade i Tyskland. Det är även bra stöttning att få höra att de kämpar med samma problem både som svensk i Tyskland och vad gäller flerspråkig barnuppfostran. Detta kan behövas när de i den lokala, tyska skolan försöker få en till att koncentrera sig på bara tyskan, eftersom de har felaktiga, föråldrade uppgifter och förutfattningar om flerspråkigheten som ”problem”. Och det är förstås härligt att prata svenska och svärma om typiskt svenska sätt, tradtioner och mat.

Text: Linda Engfeldt
linda_engfeldt@yahoo.com

Har du erfarenhet av flerspråkighet?

Om du har det så finns möjligheten att skriva om dina erfarenheter i vår spalt Samspråk om flerspråkighet. Man kan skriva på många olika sätt, mer faktabetonat eller mer kåserande, kortare eller längre, och man kan få redigeringshjälp om det behövs. Man kan även skriva om sig själv, sina barn eller barnbarn, eller man kan presentera en skola, klubb eller region där flerspråkigheten frodas. Det är ju det som är viktigt här: att lyfta fram nyttan och glädjen av att kunna flera språk och språkliga varieteter. Det är viktigt att uppmuntra barn och unga människor att skaffa sig en så bred språklig repertoar som möjligt. Då öppnas med ens många dörrar. Hör av dig till Monica Bravo Granström: contact@monicabg.com om du vill skriva något.

Monica Bravo Granström är doktorand vid lärarhögskolan PH Weingarten i södra Tyskland med arbetsämnet ”Läsförståelse i flerspråkiga miljöer”.

Lite info om vår skolförening:
https://hulleribuller.wordpress.com/sprakutomlands/trollskogen-i-ahrensburg/

Länkar kring temat att starta en skolförening i utlandet
Information från Skolverket om att starta en svensk skolförening:
https://www.skolverket.se/skolformer/utbildning-utomlands/svensk-utbildning-i-utlandet/kompletterande-svensk-undervisning/starta-skolforening-1.234815
Svensk Utlandsundervisnings förening, med mer information om svenska skolföreningar i utlandet
http://www.utlandsundervisning.se
Magasinet SMUL, gratis tidning av SMUL (svenska som modersmål utomlands) om svenskan utomlands, bl.a. med tips för skolföreningar
https://issuu.com/magasinetsmul

Författarbesök av Mårten Melin

I SVENSKA SKOLAN I ZÜRICH

Då var det äntligen dax igen. I vår skolförening i Zürich försöker vi varje år ha ett författarbesök. Eleverna får se hur en riktig författare ser ut, hur de jobbar och kan inspirera eleverna att skriva egna berättelser. Vi har haft besök av Martin Widmark, Måns Gahrton och Johan Unenge, Sören Olsson, Annika Holm, Helena Bross och förra året Kerstin Lundberg Hahn.

Den här gången ville vi jobba med poesi, och letade efter en författare som även kunde ha en workshop för oss lärare inom området. Vårt val föll på Mårten Melin som har skrivit både diktböcker och spännande fantasyböcker om det övernaturliga.

Mårten Melin kom till oss andra veckan i januari då det verkligen var ett väderomslag i Zürich, men trots starka vindar och snökaos i trafiken blev det en bra vecka. Mårten Melin hann träffa över 150 barn, på fyra skolor på tre dagar!

I våra elevgrupper hade vi förberett oss genom att läsa böcker högt av Mårten Melin, bl.a. Svarta kängor med gul söm. Det är en bok som kan rekommenderas till alla. Den handlar om mobbing och har frågor på slutet som man kan använda. Eleverna kan lätt känna igen sig i hur det är att vara utanför, men att ändå försöka stå upp för den man själv är.

Under vårt författarbesök fick eleverna ställa frågor, t.ex. ”Har du barn?” ”Hur kom du på spöksystrar?” eller ”Ska vi skriva en bok nu?” Nja, eleverna skrev ingen bok tillsammans med Mårten Melin, men han gav eleverna många små korta diktövningar. Skriv tre rader om “Världen är... “ stryk sedan världen är och ersätt med “Jag är...” . Det ledde till många roliga diskussioner, t.ex.. hur kan jag vara rund?

En höjdpunkt under författarbesöket var att vi fick lyssna på ett utdrag i Mårtens nya bok av Spöksystrar som inte ens finns i affären! Självklart skrev sedan Mårten Melin sin autograf i medhavda böcker såsom Ett spöke i klassen, I natt jag drömde och en del Bamseböcker.

En förmiddag hade vi lärare en workshop med Mårten och nu var det vår tur att vässa pennorna. Mårten gav oss nya och intressanta övningar på hur man kan jobba med poesi. Han gav oss även tipset att när han ger eleverna en övning skriver han alltid själv, så att eleven ser att även han jobbar med övningen vilket ger inspiration till eleverna.

Vi har haft många diskussioner om hur vi ska kunna följa upp detta. En del lärare har redan börjat med att jobba med diktövningar och med hjälp av Mårtens tips fått inspiration till nya diktövningar. Målet är att alla elever ska skriva en dikt och att vi sedan ska sätta dem på stora plakat, för att ha en liten utställning på vår sommarskolavslutning. Vi funderar även på om vi ska ha diktuppläsning på skolavslutningen, men hur är det möjligt med 150-200 elever?!? Vilken tur att det är långt kvar till sommaren!

Ett stort tack till Riksföreningen Sverigekontakt och Swea Zürich som har sponsrat oss.

Text: Hanna Karlsson

Diskussioner kring litteratur

Vi – Skandinaviska skolan i Orihuela Costa, Spanien – fick ett bidrag till att köpa in klassuppsättningar av litteratur av olika genrer till vår skola. Valet var att vi skulle köpa skönlitteratur för att skapa diskussioner i klasserna. Alla skulle läsa samma bok, under samma tid för att sedan kunna diskutera tankar och funderingar i grupp.

Valet föll på Superhjältarna, Balladen om en bruten näsa och Tulpanpojken.

Vi ville också ha en faktabok som skulle vara ett tillskott till de böcker som vi redan har. Valet blev Godnattsagor för Rebelltjejer.

Under olika perioder har vi jobbat med böckerna i våra klasser F- 6. I de lägre åldrarna har vi läst böckerna i skolan, tillsammans och varvat högläsning med tyst läsning. Alltid med diskussioner efteråt.

På mellanstadiet valde vi att jobba enligt följande:

Vi arbetade med ”Balladen om en bruten näsa” av Arne Svingen, under 4 veckor. Varje vecka har eleverna haft läxa i boken.

I skolan har vi jobbat med boken nästan varje dag: jag (läraren) har läst högt, eleverna har läst tyst, vi har haft diskussioner kring sidor de läst, skrivuppgifter till sidor de läst, teater till olika scener från boken och dessutom har barnen ritat till boken. Diskussionerna har varit i EPA-form det vill säga enskilt, i par eller alla tillsammans. Frågorna har varit sidspecifika eller mer allmänna.

Vår andra bok som vi köpte in som klassuppsättning var Tulpanpojken av Christina Wahlden, som handlar om en pojke som åker från Holland till Sverige, år 1945. Vi har följt pojkens liv med hans nya familj i Sverige, under ett år.

Eleverna läste hemma och i skolan, efteråt har vi diskuterat, ritat, skrivit såväl beskrivningar som reflektioner och letat nya svåra ord. Vi har hittat händelser som har en hel del gemensamt med dagens invandring i Sverige.

Eleverna tyckte boken var jobbig att läsa, för att det hände inget. Den var varken spännande eller roligt. Trots detta motstånd har alla eleverna i klassen läst boken och deltagit i arbetet kring den.

Det var roligt att läsa en bok som alla tagit del av. Vad vi upptäckte var att vi hade olika uppfattningar om händelser. När vi pratade om vad som skulle hända längre fram i boken fanns det delade meningar om hur boken skulle sluta. Det absolut bästa med att ha läst i grupp är att jag som lärare, fått eleverna att läsa en bok som de aldrig skulle valt själva. Det visar på att de kan, vill och har förmågan att läsa varierat.

Text: Marie-Louise Wiklund

Vi lotsar dig säkert i hamn. I alla väder.

Hos Sveriges största och äldsta stiftelseförvaltare är du i goda händer. Som kund får du tillgång till en bred expertis och unika kunskaper inom hela stiftelseområdet.

Kontakta oss på Institutioner & Stiftelser
031-62 25 16
stiftelser.goteborg@seb.se

SEB

29 september – 14 oktober

Alla skolor som är anslutna till SUF (Svensk Utlandsundervisnings Förening) och elever som studerar via Sofia Distans eller Hermods är välkomna att delta.

Alla elever till och med gymnasiet kan vara med och tävla i följande flick- och pojkklasser; 4-5, 6-7, 8-9, 10-11, 12-13, 14-15, 16-17 och 18 år och uppåt och då gäller den ålder man har i år 2018.

Tävlingen består av följande 5 grenar

löpning 60 och 400 meter, längdhopp, höjdhopp och kast med tennisboll.

Detta betyder att jättemånga kan vara med och tävla och det spelar ingen roll om eleverna går på en stor eller en liten skola, en skola med heldagsundervisning eller kompletterande svenskundervisning eller i vilken världsdel ni befinner er. Ju fler som är med och tävlar desto roligare blir det! Förra året var det 2.228 elever från 51 skolor i 5 världsdelar har kämpat om 254 guld-, silver- och bronsmedaljer. Rekordmånga!

Skolorna väljer själva tävlingsdag/ar och tävlingen pågår mellan den 29:e september och 14:e oktober. Man behöver alltså inte göra alla tävlingsgrenar på en och samma dag. Vilka tävlingsgrenar man vill delta i bestämmer skolorna också själva. Är det lovdagar eller annat som stökar till det under denna tid, kan man få dispens att genomföra tävlingen innan eller efter. Detta måste beviljas av tävlingsledningen.

När tävlingen är avslutad mailas resultaten till oss och vi gör en sammanställning och korar medaljörerna. Alla elever som deltar får diplom, som ni på skolorna skriver ut. Guld-, silver- och bronsmedaljer och diplom till dessa skickar vi ut efter tävlingen. Liksom förra året ska samtliga resultat föras in i ett enda dokument, allt för att det ska bli enklare och gå lite snabbare. Vi skickar även ut resultatlistor som ni kan använda när ni skriver in resultaten under själva tävlingen. Har ni frågor hör ni av er till oss via mail.

Anmäl er till **suf-vm@live.se** så skickar vi mer information, regler och blanketter.

Vi som håller i trådarna för tävlingen är

Bosse Jonsson, från hemmaplan i Bergkvara och Peter Palm, från Svenska Skolan i London.

Sponsor

I samarbete med

FRILUFTSDAG I AUSTRALIEN!

Att åka skridskor är ett kärt barndomsminne för många av oss utlandssvenska föräldrar. En del av oss har tillbringat timmar på isen genom att spela ishockey eller bandy, andra har åkt långfärdsskridskor eller vandrat ut på en närliggande sjö med blankis och gjort dagens första piruett. Själv har jag ett kärt barndomsminne från en av 'isvintrarna' på 80-talet då havet frös så att båtarna till skärgården fick åka skytteltrafik för att hålla igång rännan i isen medan stora lastbilar färdades mellan skärgården och fastlandet på kvällarna, som karavaner fyllda av ljus och magi. Att ta sig ut på en is med en oändlig sträcka av blankis mellan små kobbar, skär och holmar var en fantastisk upplevelse.

År 2007 träffades några svenska mammor i Newcastle, två timmar norr om Sydney, och startade en lekgrupp. På första träffen var vi fyra stycken svenskor med ett brinnande intresse för att prata svenska med våra barn och en stor ambition om att föra det svenska kulturarvet vidare. Svenska skolan i Newcastle startade några år senare med en liten grupp som successivt utvecklats till en verksamhet med tre klasser, fantastiskt duktiga lärare och många engagarade föräldrar som gärna hjälper till med läsning, sport och fika.

Intresset för svenska språket och svensk kultur är stort, men att göra undervisningen spännande, inspirerande, intressant, rolig, lärorik och meningsfull efter en redan intensiv skoldag kan ibland vara krävande. Det gäller att lära barnen att se svenskan i ett sammanhang där den är betydelsefull utöver möjligheten att kunna prata med sina svenska släktingar och att mamma eller pappa vill att man ska gå till svenska skolan. Därför har svenska skolan jobbat med språkinlärning inte bara i klassrummet utan även genom att spela innebandy, handboll, brännboll och kubb. Barnen har dramatiserat svenska barnböcker, föreslagit och framfört egna uppträdanden på det årliga luciafirandet, varit med i SUFs friidrottstävling och deltagit i diverse språktävlingar som anordnas lokalt.

Förutom traditionellt firande av svenska högtider brukar skolan även ordna en årlig friluftsdag. Det här året hade vi turen att få ett bidrag från Riksföreningen Sverigekontakt som gjorde så att vi kunde ordna en eftermiddag fylld av skridskoåkning för svenska skolans barn både här i Newcastle och från en närliggande svensk skolgrupp. Planeringen inför friluftsdagen började redan på den svenska skolkonferensen i Canberra i mars 2017.

Australien bjöd på en mild vårdag då svenska skolans barn tågade in i ishallen. Omställningen från t-shirt och shorts till vinterjacka, hjälm och vantar var enorm. Isen låg skinande blank (nästan som den där vintern då havet frös) och svenska flaggan hängde glatt från taket i sina vackra gulblå färger. Förväntansfulla ivriga barn skyndade snabbt iväg till skridskouthyrningen för att sedan ta sig ut på isen så fort som möjligt. Den varma chokladen och leverpastejsmörgåsarna fick dessvärre utebli till förmån för ishallens egen matservering.

Temat för friluftsdagen var samarbete. Barnen fick samarbeta för att få på sig skridskorna (speciellt genom att försöka hitta ett par skridskor i rätt storlek), dansa tillsammans till popmusik i tävlingen som ishallen anornade och att hjälpa varandra att prova nya trick på isen. En del barn lärde sig att åka på ett ben, andra att åka baklänges eller snurra runt runt runt. Många barn hade aldrig åkt skridskor förut så det var fantastiskt att se deras glädje att gå från att först känna sig väldigt ovana på isen till att sedan våga åka en bit själva. Att dela upplevelsen med vänner från svenska skolan var pricken över i. Innan vi alla tog oss tillbaks ut i den varma vårsolen, utan jacka och med en något krokig gångstil, hade vi redan spunnit planer inför nästa träff – ishockey!

Ett varmt tack till alla inspirerande barn, föräldrar, lärare och till Riksföreningen Sverigekontakt.

Text: Annika Ryan för Svenska skolan i Newcastle

RECENSION

Lär dig – Läs

av Joel Berglund

Lär dig – Läs är en grundläggande bok i läs- och ordförståelse, som bygger en grund till ett vardagsspråk. Ett läromedel avsett för språkintroduktion för nyanlända elever i årskurs 7–9. Lär dig – Läs består av texter med tillhörande övningar på 103 sidor. Varje text finns på tre svårighetsnivåer. Det gör det möjligt för alla elever att hänga med oavsett hur långt har de kommit i sin språkutveckling. De kan samtala kring samma text och därmed lära av varandra. I boken finns det fyra ungdomar: Selam, Mikael, Elsa och Jonas som berättar om sin vardag utifrån tio olika teman: sig själv, fritid, vänner, resor, idoler, helger, drömmar, favoritböcker, platser som är viktiga för dem samt deras bekymmer. Och de gör det tre gånger, varje text berättas på en viss nivå, varje gång något längre och med fler ord och svårare uttryck. Likadant är det med övningar som följer.

Läromedlet är utmärkt anpassat för ungdomar, med teman som är intressanta för dem, situationer som de känner till och fint anpassade övningar. Jag skulle varmt rekommendera boken för lärare som jobbar i skolor med ungdomar, kanske inte så lämpligt för dem som undervisar vuxna. Och det är ju inte så ofta, i alla fall i min erfarenhet, att det förekommer böcker, som verkligen är riktade till skolungdomar, både gällande svårighetsgrad, tempo och teman. Vi, som jobbar i skolor, anstränger oss ofta att anpassa texter och övningar från böcker som är lämpade för vuxna.

Jag har redan tidigare påstått att det är väldigt viktigt i en studieprocess att ge studenter känslan att de kan och kommer att klara allt. Jag kan med säkerhet lova att om ni ska använda Lär dig – Läs, kommer era studenter få denna känslan som ska leda vidare till önskan att lära sig mer och nå nästa nivå.

Samtliga texter finns inlästa. Inloggningskod hittar man då på bokens första sida.

Prova gärna läromedlet på nätet www.nok.se, och ladda ner den första kapitlet helt gratis.

Text: ieva Krumina

Nutidsorientering

Följde du med vad som hände i Sverige våren 2018?

1. I maj är det många barn som säljer majblommor. Vilken färgkombination hade årets blomma?
A. gul och svart
B. gul och blå
C. röd och blå

2. Prinsessan Madeleine har under våren fått sitt tredje barn. Vad heter dottern?
A. Adrienne Silvia Mary
B. Adrienne Silvia Josephine
C. Adrienne Josephine Alice

3. I vilken sport tävlar Pernilla Lindberg?
A. golf
B. fotboll
C. hästhoppning

4. Zlatan Ibrahimovic har bytt klubb. Vad heter den nya?
A. Los Angeles FC
B. Manchester United
C. LA Galaxy

5. I år hade Birgit Nilsson fyllt 100 år. Vem fick hennes prestigefyllda pris just 2018?
A. Anne Sofie von Otter
B. Nina Stemme
C. Plácido Domingo

6. En av Sveriges mest folkkära artister lämnade oss under våren. Vem?
A. Lill Babs
B. Alice Babs
C. Siv Malmkvist

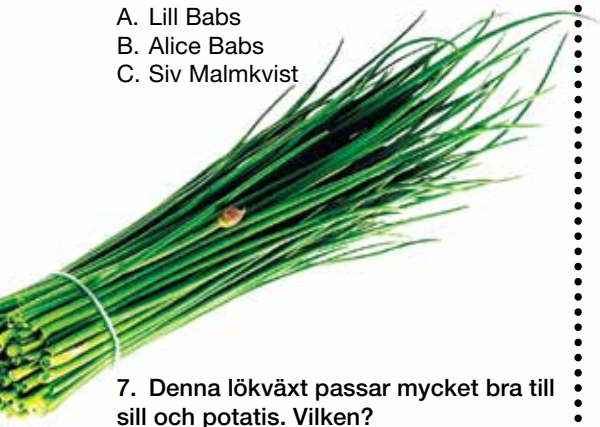

7. Denna lökväxt passar mycket bra till sill och potatis. Vilken?
A. Dill
B. Rödlök
C. Gräslök

8. Benjamin Ingrosso tävlade i Eurovison Song Contest. **Vad heter hans bidrag?**
A. Fall in Love
B. Dance You Off
C. One More Time

Foto: Fredrik Wennerlund

9. Det är val i höst. Vilken partiledare ser du på bilden?
A. Ulf Kristersson
B. Annie Lööf
C. Jonas Sjöstedt

10. I maj varje år genomförs världens största halvmaraton. Vad kallas det?
A. Lidingöloppet
B. Göteborgsvarvet
C. Klassikerloppet

11. Hur många barnbarn har kungen och drottningen?
A. 5
B. 6
C. 7

12. En ny antologi med svenska noveller har just kommit ut. Den slutar med Stina Stoor men vilken författare är den andra i bokens titel?
A. Carl Jonas Love Almqvist
B. August Strindberg
C. Selma Lagerlöf

13. Sverige vann ishockey-VM för andra året i rad. I vilket land gick turneringen?
A. Tyskland
B. Ryssland
C. Danmark

14. I juni börjar fotbolls-VM i Ryssland. Vilket av dessa länder spelar inte i Sveriges grupp?
A. Mexico
B. England
C. Sydkorea

15. Vilken är den viktigaste valfrågan inför valet 2018, enligt olika undersökningar?
A. Vård och omsorg
B. Integration
C. Skola

Skicka de rätta svaren till Sverigekontakt, Box 53066, 40014 Göteborg senast 15 augusti. Du kan också mejla svaren till lars.bergman@sverigekontakt.se. Bokpris till de tre först öppnade rätta svaren.
Lösning till nutidsorienteringen nr 1, 2018 var: 1A, 2B, 3B, 4C, 5A, 6B, 7A, 8A, 9B, 10C, 11B, 12A, 13C, 14C, 15B
Pristagare:
Markus Stiefs, Tyskland
Birte Brune, Tyskland
Marianne Hülsmann, Tyskland

GRATTIS!

www.lundsbergsskola.se | +46 550 74 05 00 | info@lundsbergsskola.se